

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: hariduskorraldus

Keit Fomotškin
SPIN-PROGRAMMI TEISE HOOAJA MÕJU
OSALEJATE JA KOOLI KONTAKTISIKUTE HINNANGUL
Magistritöö

Juhendaja: kriminoloogia teadur Anna Markina
Kaasjuhendaja: dotsent Kristi Kõiv

Tartu 2017

Sisukord

Sissejuhatus	4
Mõisted.....	6
1. Teoreetilised lähtekohad	8
1.1. Noorte delinkventse käitumise riski- ja kaitsetegurid	8
1.2. Sport noorte riskikäitumise vähendajana	12
1.3. Kickz programmi ja teiste spordil põhinevate sekkumiste tõhusus	15
2. Metoodika.....	18
2.1. Rakendatava programmi sisu	18
2.2. Uurimuse disain.....	21
2.3. Valimi kirjeldus.....	21
2.4. Mõõtevahendid.....	23
2.5. Uurimuse protseduur	25
2.6. Andmeanalüüs	26
3. Tulemused	28
3.1. Muutused käitumises koolis võrreldes programmile eelnenud olukorda ja programmi järgset olukorda kooli kontaktisikute hinnangul.	28
3.2. Muutused prosotsiaalsetes hoiakutes võrreldes programmile eelnenud olukorda ja programmi järgset olukorda osalejate enda hinnangul.	29
3.3. Muutused enesekontrollis võrreldes programmile eelnenud olukorda ja programmi järgset olukorda osalejate enda hinnangul.	29
3.4. Muutused enesehinnangus võrreldes programmile eelnenud olukorda ja programmi järgset olukorda osalejate enda hinnangul.	30
3.5. Muutused enesetõhususes võrreldes programmile eelnenud olukorda ja programmi järgset olukorda osalejate enda hinnangul.	30
3.6. Seos programmis osaluse aktiivsuse ja koolikäitumise kolme aspekti (koolikohustuse täitmine, käitumine, õppeedukus) vahel.....	30
4. Arutelu.....	32
Kokkuvõte	38
Summary	39
Tänuõnad	41
Autorsuse kinnitus.....	41
Kasutatud kirjandus.....	42
Lisa 1. SPIN-programmi mudel	
Lisa 2. Ankeet koolis käitumise kohta	
Lisa 3. Prosotsiaalsete väärtushinnangute skaala	

Lisa 4. Enesekontrolli skaala

Lisa 5. Üldise enesehinnangu skaala

Lisa 6. Tajutava enesetõhususe skaala

Sissejuhatus

Viimasel kümnendil on alaealiste riskikäitumise teemale Eestis riiklikul tasandil hakatud üha rohkem tähelepanu pöörama (Kriminaalpoliitika arengusuunad ..., 2010). Kriminaalpoliitika arengusuundade (2010) strateegilises vaates on esmaste eesmärkidena rõhutatud korduvkuritegude ennetamise kõrval just alaealiste kuritegevuse ennetamist, kuna need on Eesti kuritegevuse kõige suuremad probleemid. 2015. aastal selgitas politsei välja 651 kuriteos kahtlustatavat last, neist 624 olid 14–17-aastased ja 27 kuni 13-aastased. Kõigist 2015. aastal laste toime pandud kuritegudest registreeriti 29% Tallinnas (Kuritegevus Eestis..., 2016). Ennetavate meetmetena alaealiste õigusrikkumiste ärahoidmisel rõhutatakse kehtivas Siseturvalisuse arengukavas (2015) kogukondliku ennetustöö tähtsust ja tõhusate sekkumiste rakendamise vajadust. Üha rohkem püütakse riiklikul tasandil traditsiooniliste mõjutusvahendite kõrval rakendada mõjusaid sekkumisi, mis aitavad vähendada riskioludes elavate noorte delinkventset käitumist ja õigusrikkumisi (Siseturvalisuse arengukava..., 2015).

Maailmas üsna populaarne, ent Eestis teiste sekkumismeetmete kõrval veel vähekasutatud lähenemisviis alaealiste delinkventse käitumise vähendamiseks on laste- ja noortesport. Sporti laiemalt kasutatakse maailmas üha rohkem noorte delinkventse käitumise ennetamiseks ja vähendamiseks, samuti erinevate oskuste (sotsiaalsed oskused, enesekohased oskused, tervislik eluviis) edasiandmiseks. Näiteks Suurbritannias on spordil põhinevatel sekkumistel oluline roll sotsiaalse sidususe suurendamisel ja noorte kuritegevuse vähendamisel (Collins & Kay, 2014; Dunning & Waddington, 2003).

Eestis 2015. aasta jaanuarist läbi viidav SPIN-programm on spordil põhinev sekkumisprogramm 10–16-aastastele riskioludes elavatele noortele. Programmi peamine eesmärk on arendada osalejate sotsiaalseid toimetulekuoskusi ja vähendada seeläbi riskikäitumist (Fomotškin & Liimets, 2015). SPIN-programmi elluviimist rahastab Euroopa Sotsiaalfond ja kaasrahastab Siseministeerium.

Kuigi spordil on SPIN-programmis sihtrühma noorte osalema motiveerimisel oluline roll, on programmi peamine fookus siiski sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamisel ja riskikäitumise vähendamisel (Fomotškin & Liimets, 2015). Sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamise mõju läbi spordi on üsna palju uuritud (Begg, Langley, Moffitt & Marshall, 1996; Brunelle, Danish & Forneris, 2007; Coalter & Taylor, 2009; Kelly, 2012; Spaiij, 2012; Lubans, Plotnikoff & Lubans, 2012). Samuti on leitud, et spordi kasutamisel on mitmeid positiivseid tasandeid. Näiteks Gould ja Carson (2008) on leidnud, et spordis osalemine hoiab

ära õigusrikkumisi, treener võib olla noorte jaoks positiivne rollimudel ja eeskuju, läbi spordi on võimalik teadlikult õpetada eluks vajalikke oskusi ja kanda neid teadlikult üle ka teistele elualadele.

Maailmas on palju näiteid spordil põhinevate sekkumisprogrammide kohta, mida kasutatakse noorte sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamiseks ja seeläbi riskikäitumise vähendamiseks (nt Brunelle et al., 2007; Kelly, 2012; Spaaij, 2012). Samas pole mitmeid üsna positiivseid tulemusi näidanud spordil põhinevaid sekkumisi (GOAL, *Caring Program*) viidud läbi riskioludes elavate noorte seas (Visek & Maxwell, 2010) või puudub neil pikaajalise mõju hindamise süsteem (Quinsey, Skilling, Lalumière & Craig, 2004). Teema on ka Eestis aktuaalne, kuna alaealiste õigusrikkumiste ennetamise suund on pakkuda tagajärgedega võitlemise asemel rohkem teaduspõhiseid tõhusaid sekkumisi (Kriminaalpoliitika arengusuunad..., 2010). Ka riikliku siseturvalisuse tagamisel peetakse muuhulgas oluliseks laste ja noorte enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste arendamist (Siseturvalisuse arengukava..., 2015). SPIN-programm on spordil põhineva sekkumisena Eestis üsna ainulaadne ja selle mõju pole seni veel uuritud.

Eelnevast lähtuvalt tõstatab töö autor uurimisprobleemi: kas SPIN-programmil on mõju programmis osalevate noorte sotsiaalsetele toimetulekuoskustele ning riskikäitumise vähendamisele. On oluline välja selgitada, kas sekkumisprogramm on osalejate endi ja koolide kontaktisikute hinnangul teise hooaja näitel tõhus. Magistritöö eesmärk on selgitada välja SPIN-programmi teise hooaja mõju programmis osalenute prosotsiaalsetele hoiakutele, enesekontrollile, enesehinnangule ja enesetõhususele osalejate endi hinnangul ja osalejate käitumisele (koolikohustuse täitmine, käitumine, õppeedukus) koolide kontaktisikute hinnangul. Programmi tõhususe hindamine põhineb SPIN-programmi mudelil ning selles välja toodud individuaalsete, kooliga seotud ja kogukondlike riskitegurite vähendamisel ning individuaalsete, sotsiaalsete, kogukondlike ja ülesandele orienteerituse kaitsetegurite tugevdamisel (Fomotškin & Liimets, 2015).

Magistritöö koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis antakse ülevaade programmi teoreetilistest alustest, noorte delinkventse käitumise riski- ja kaitseteguritest, spordist noorte riskikäitumise vähendajana ning *Kickz* programmi ja teiste spordil põhinevate sekkumiste tõhususest. Teine peatükk käsitleb empiirilist osa. Selles kirjeldatakse rakendatava programmi sisu, uurimuse disaini, valimit, mõõtevahendeid, uurimisprotseduuri ning andmete analüüsimise meetodeid. Kolmas peatükk keskendub magistritöö uurimistulemustele. Neljas peatükk koosneb arutelust ning toob välja töö praktilise väärtuse, kitsaskohad ja soovitusel.

Mõisted

Magistritöö raames kasutatakse alljärgnevaid mõisteid järgmises tähenduses:

Antisotsiaalne käitumine – igasugune käitumine, millega rikutakse ühiskonnas kehtivaid kirjutatud reegleid ja seadusi, kuid millest paljud jäävad registreerimata (Connor, 2002).

Delinkventne käitumine – antisotsiaalse käitumise alaliik, mis iseloomustab alaealiste kuritegelikku käitumist (Connor, 2002) või õigusvastast käitumist, mille eest ei karistata kriminaalkorras, vaid rakendatakse ametlikke sanktsioone muude sellesse vanusegruppi kuuluvate indiviidide jaoks kohustuslike seadusandlike aktide alusel sõltumata sellest, kas samad teod oleks täiskasvanute puhul käsitletavad kuritegudena või mitte (Saar, 2003).

Enesekontroll – tendents hoiduda tegevustest, mille kulud pikemas perspektiivis ületavad nende lühiajalisi eelised (Gottfredson & Hirschi, 1990, viidatud Markina & Žarkovski, 2014).

Enesetõhusus – enesetõhusus inimese usk oma võimesse tulla toime teatud ülesannetega ning oskus kontrollida sündmusi, mis mõjutavad tema elu (Schwarzer, Mueller, & Greenglass, 1999).

Kaitsetegurid – tingimused, mis arvestavad riskiteguritega, suurendavad vastupanu neile või pärsvad riskide ilmnemisel probleemide süvenemist (Howell, 2009).

Riski oludes elav noor – SPIN-programmi mõistes sihtrühma kuuluv 10–16-aastane noor, kes vastab programmis osalemiseks vähemalt kahele järgnevale kriteeriumile: a) elab riskiperes (politsei ja kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate riskiperede andmebaasi alusel), b) on koolis kõrgendatud tähelepanu all (probleemid koolikohustuse täitmisega ja halvad õpitulemused, käitumisprobleemid, kiusaja või kiusatava roll), c) on omanud või omab kokkupuudet politseiga (erinevad õigusrikkumised); d) on sotsiaalselt tõrjutud ja omab majanduslikult vähe võimalusi osaleda huvitegevuses (Fomotskin & Liimets, 2015).

Riskitegurid – tegurid, mis ennustavad kõrgendatud riski delinkventse käitumise esinemisele (Howell, 2009).

Riskikäitumine - selle töö tähenduses delinkventne käitumine.

Sotsiaalsed toimetulekuoskused – selle töö ja SPIN-programmi kontekstis erinevad sotsiaalsete toimetulekuoskuste sessioonide raames edasiantavad osaleja kaitsetegureid tugevdavad oskused. Näiteks enesekontroll, emotsioonide juhtimine, enesetõhusus, meeskonnatöö, üksteisega arvestamine, kuulamisoskus, eesmärkide seadmine, konfliktide ennetamine ja lahendamine, liidriks olemine, aja planeerimine, tervislik käitumine jm teised (Fomotskin & Liimets, 2015).

SPIN-programm – spordil põhinev sekkumisprogramm noorte sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamiseks ja riskikäitumise vähendamiseks (Fomotskin & Liimets, 2015).

1. Teoreetilised lähtekohad

1.1. Noorte delinkventse käitumise riski- ja kaitsetegurid

Farringtoni (2000) kuritegevuse riskitegurite ennetamise paradigma (*the risk factors prevention paradigm*) kohaselt on delinkventse käitumise ennetamiseks oluline teha kindlaks peamised riskitegurid ja töötada sekkumiste raames nende vähendamiseks. Samal ajal on parima otsuse tegemiseks, milliste kaitsetegurite tugevdamisele sekkumise rakendamise käigus fookus seada, suurim väljakutse aru saada, mis on riskikäitumise peamised põhjused (Farrington, 2000).

Noore delinkventse käitumise tõenäosust mõjutavad mitmed riski- ja kaitsetegurid. Howell (2009) jagab riskitegurid viieks kategooriaks: individuaalsed, perekondlikud, kooliga seotud, eakaaslastega seotud ja kogukondlikud. Varajases elustaadiumis on tähtsamad individuaalsed (sh raske iseloom, impulsiivsus, agressiivsus, häiriv käitumine, madal intelligentsus) ja perekondlikud riskitegurid (sh vanemate antisotsiaalne või delinkventne käitumine, vanemate poolne uimastavate ainete kasutamine, nõrk järelvalve, puudulik kommunikatsioonioskus, halvad vanema ja lapsevahelised suhted). Hilisemas eas muutub oluliseks eakaaslaste, kooli ja kogukonna mõju (Howell, 2009). Lisaks Howelli (2009) leitud toovad Farrington ja Coid (2003) esile, et suure osa individuaalsetest riskiteguritest moodustavad hüperaktiivsus, impulsiivsus, tähelepanuhäired, kohmakus, uljas riskide võtmine ja teised elemendid, mis seonduvad aktiivsus- ja tähelepanuhäirega.

Gottfredsoni ja Hirschi (1990) enesekontrolli teooria seisukohalt on oluliseks delinkventset käitumist määravaks individuaalseks karakteristikuks madal enesekontroll, mis koosneb kuuest komponendist: impulsiivsus, riskivalmidus, enesekesksus, lihtsad ülesanded, füüsilised huvid, kiire ärritumine. Teooria kohaselt kaaluvad inividid, kel on kõrge enesekontrolli tase, oma käitumise pikaajalisi tagajärgi tõsisemalt. Inimesed, kel on madal enesekontrolli tase, on kõrgema hälbiva käitumisega (Gottfredson & Hirschi, 1990). Markina ja Žarkovski (2014) poolt Eestis läbiviidud 12–16-aastaste alaealiste hälbiva käitumise uuringust (*ISRD-3, International self-report delinquency study*) selgus, et kuuest Gottfredsoni ja Hirschi (1990) poolt nimetatud enesekontrolli komponendist kolm (impulsiivsus, riskivalmidus ja enesekesksus) on enim seotud noorukite delinkventse käitumisega Eestis. SPIN-programmi sotsiaalsete toimetulekuoskuste sessioonide raames soovitakse tugevdada osalejate enesekontrolli, kuna hälbiv käitumine esineb eeskätt inivididel, kelle enesekontrolli tase on madal (Markina & Žarkovski, 2014). Magistritöö raames soovitakse

uurida programmi tõhusust enesekontrolli tugevdamisel. Seda Eesti noorukite seas enim delinkventset käitumist põhjustava (Markina & Žarkovski, 2014) ja Gottfredsoni ja Hirschi (1990) enesekontrolli teooria kolme komponendi – impulsiivsus, riskivalmidus ja enesekeskus – seas programmi hooaja eel ja järel toimunud muutuse hindamise läbi.

Perekondlikud riskitegurid on sageli seotud lapse vahetu keskkonnaga ja võivad esineda nii otseselt kui kaudselt, näiteks vanemate haridustaseme, majandusliku olukorra ja muude demograafiliste näitajate mõjul (Edovald, 2005). Mitmed perekondlikud riskitegurid nagu lapsevanemate kriminaalsus, konfliktid peres ning kehvad elutingimused ennustavad lapse hilisemat antisotsiaalset käitumist (Farrington & Coid, 2003). Markina ja Žarkovski (2014) poolt Eestis läbiviidud ISRD-3 uuringust selgus, et pere madal sotsiaal-majanduslik staatus ei ole 12–16-aastaste alaealiste õigusrikkumise toimepanemise riskifaktor. Küll aga on seda vanemate alkoholi- ja narkoprobleemid ning vägivaldsed konfliktid perekonnas. Samuti nooruki füüsiline karistamine ja väärkohtlemine (Markina & Žarkovski, 2014). Hirschi (1969) sotsiaalse kontrolli teooria käsitlese järgi on üks oluline kiindumussuhetega seotud element suhted vanematega ja vanemate poolne kontroll. Nende tugevdamisega SPIN-programmi kontekstis ei tegeleta, ent kaudselt toetab programmis osalemine siiski osalejate arengut selle aspekti raames (sh näiteks struktureeritud tegevuses osalemine täiskasvanute järelevalve all, suhete loomine treenerite ja eakaaslastega).

On huvipakkuv, et *„kooliga seotud riskitegurite kohta ei ole nii palju tõendusmaterjali kui individuaalsete ja perekondlike riskitegurite kohta, mistõttu on olemas vajadus uurimistööde järgi, mis käsitleks kooli mõju antisotsiaalse ja delinkventse käitumise kujunemisele“* (Edovald, 2005, lk 10). Akadeemilise edukuse ning delinkventsuse vahelist seost analüüsiv enam kui 100 uuringule tuginev meta-analüüs leidis, et akadeemiline ebaedu on seotud nii delinkventsuse esinemise kui selle tõsidusega (Maguin & Loeber, 1996). 8–11-aastaste laste puhul on akadeemiline edutus seotud hilisema tõsise delinkventsusega. Isegi juhul, kui intelligentsuse ja tähelepanuprobleemide mõju on võetud analüüsis kontrolli alla, ennustab akadeemiline edutus delinkventsust (Loeber, Farrington, Stouthamer-Loeber & Van Kammen, 1998). Samas näitavad uuringud, et noore seotus kooliga toimib kaitsetegurina kuritegevuse vastu (Catalano & Hawkins, 1996). Alaealistel, kel on nõrgad sidemed kooliga, madalad hariduslikud saavutused ja vähene motivatsioon, on kõrgem risk delinkventsuseks (Hawkins, Herrenkohl, Farrington, Brewer, Catalano & Harachi, 1998). Markina ja Žarkovski (2014) leidsid, et Eesti 7.–9. klassis õppivate noorte puhul on hea akadeemiline edukus

õigusrikkumiste toimepanemise kaitsetegur. Mida positiivsem on noorte side kooliga, seda väiksem on õigusrikkumiste toimepanemise risk.

Eakaaslaste või laiemalt elustiiliga seotud riskitegurite puhul tuli Markina ja Žarkovski (2014) poolt läbiviidud uuringust riskiteguritena välja vaba aja veetmine suuremate sõprade grupiga, delinkventse grupi liikmeks olemine, sõprade olemasolu, kes tarvitavad narkootikume, panevad toime poevargusi või on kellelegi kehavigastusi tekitanud.

„Nagu ka kooliga seotud riskitegureid, nii ei ole ka kogukonna osa kuritegeliku käitumise kujunemisel väga põhjalikult uuritud. Pigem on uuritud kogukonna struktuurseid tegureid ja nende mõju üldisele kuritegevuse määrale kui seoseid kogukonna karakteristikute ja individuaalse käitumise vahel“ (Edovald, 2005. lk 10). Kogukonnatasandi ennetusega tegelevad sekkumised on disainitud muutma sotsiaalset keskkonda ja sotsiaalsete teenustega tegelevaid organisatsioone, mis tegelevad antisotsiaalse käitumisega kogukonnas (Farrington & Coid, 2003). Gottfredson, McNeil ja Gottfredson (1991) on leidnud, et naabruskonnad omavad vaid kaudset mõju antisotsiaalsele käitumisele, mõjutades indiviide ja peresid. Markina ja Zarkovski (2014) poolt koostatud ja Eestis läbi viidud ISRD-3 uuringust leiab kogukonna tasandi mõjule delinkventse käitumise avaldumisele järgneva kinnituse:

Uuringu andmed kinnitavad sotsiaalse disorganisatsiooni teooria seisukohti – kui laps elab piirkonnas, kus tema kokkupuuted kuritegevuse ja narkootikumidega on tihedamad ning kus on näha ka piirkonna füüsiline allakäimine, tõuseb tema õigusrikkumiste ja alkoholi tarvitamise risk. Samas tõhus, hästitoimiv kogukond on lapse õigusrikkumiste ja alkoholi tarvitamise kaitsetegur (lk 73).

SPIN-programmi laiem eesmärk on aidata kaasa turvalisemate, tugevamate ja sidusamate kogukondade loomisele, pakkudes noortele võimalusi oma aja sisukaks kasutamiseks ning endas leiduva arengupotentsiaali täielikuks avamiseks (Fomotškin & Liimets, 2015). Tuginedes Edovaldi (2005) käsitlusele, liigitub SPIN-programm koolijärgsete rekreatsiooni (huvitegevus) programmide sekka, mis on üks kogukonnapõhiste kuriteoennetusprogrammide alaliik.

Erinevate sekkumiste elluviimisel pole otstarbekas lähtuda mitte ainult riskitegurite vähendamisest, vaid ka kaitsetegurite tugevdamisest. Edovald (2005) on välja toonud, et kaitseteguriks ei osutu ilmtingimata riskitegurile vastupidine näitaja, vaid pigem tegurid, mis mõjutavad isiku reaktsiooni keskkonnast tulenevale riskile, mis on kohanematuse eelsoodumuseks. Howell (2009) toob välja, et kaitsetegurid on tingimused, mis arvestavad riskitegureid või kasvatavad neile vastupanuvõimet. Samuti on kaitsetegurid need, mis vähendavad tõenäosust riskiteguritega üldse kokku puutuda (Howell, 2009). Tõendus põhised

uurimused on näidanud, et on mitmeid kaitsetegureid, mis aitavad ära hoida kahjulikke tagajärgi noorte seas. Howell (2009) toob välja, et peamised kaitsefaktorid delinkventse käitumise ennetamiseks on järgmised:

- Individuaalsed kaitsetegurid nagu kõrge IQ, negatiivne hoiak hälbivale käitumisele, positiivne sotsiaalne orientatsioon, kõrge vastutusvõime, võime tunda end süüdi, usaldusväärsus.
- Perekondlikud kaitsetegurid nagu lähedased suhted vanematega ja omavaheline suhtlemine.
- Kooliga seotud kaitsetegurid nagu positiivne seotus kooliga, kõrge motivatsioon koolis õppida, akadeemiline edukus, positiivne hoiak kooli suhtes.
- Eakaaslastega seotud kaitsetegurid nagu mittedelinkventsed sõbrad.
- Kogukondlikud kaitsetegurid nagu elamine toetavas ümbruskonnas ja madal õigusrikkumiste tase piirkonnas.

Lisaks kõrgele IQle on delinkventset käitumist ennetavate individuaalsete kaitseteguritena toodud välja ka sotsiaalsed kompetentsid ja probleemilahendamise oskused sealhulgas enesetõhusus, enese väärtustamine, noorte tööhõive, konfliktide lahendamise oskus, suhtlemisoskus, kehtestamisoskus (*Development Services Group*, 2015).

Hirschi (1969) sotsiaalse kontrolli teooria kohaselt panevad inimesi õiguskuulekalt käituma sotsiaalsed seosed, teisisõnu sotsiaalsete mitteformaalsete seoste olemasolu. Kui sotsiaalsed seosed on tugevad, esineb inimesel väiksema tõenäosusega delinkventset käitumist. Hirschi (1969) toob välja neli sotsiaalsete seoste komponenti: seotus ehk kiindumussuhted (sh suhted vanemate, sõprade ja eakaaslaste, õpetajate ja koolivälise tegevuse läbiviijatega), pühendumus ehk kohustus käituda õiguskuulekalt, kaasatus traditsioonilistesse tegevustesse (sh kool, huvi- ja sporditegevus jms), usk (veendumused ja tõekspidamised) ühiskonnas kokkulepitud normidesse ja väärtustesse. Mida tugevam on iga sotsiaalse sideme komponent, seda väiksem on delinkventse käitumise esinemise tõenäosus (Markina & Žarkovski, 2014). Neljast nimetatud sotsiaalsete seoste komponendist katab SPIN-programmis osalemine kolme komponenti. Esiteks seotus programmis osalevate teiste eakaaslaste ja treeneritega. Teiseks kaasatus traditsioonilistesse tegevustesse, milleks SPIN-programmi osalejate puhul on koolikohustuse täimine ja organiseeritud sporditegevuses ehk programmis osalemine. Kolmandaks usk ühiskonnas kokkulepitud normidesse ja väärtustesse. SPIN-programmi puhul tähendab see prosotsiaalsete hoiakutega tegelemist programmi

sotsiaalsete toimetulekuoskuste sessioonide läbiviimisel, mille baastase luuakse hooaja alguses ühiselt kokkulepitud käitumisreeglite ja nende järgimise näol.

Lähtuvalt magistritöö aluseks olevast SPIN-programmi mudelist (vt lisa 1) tegeletakse programmi sotsiaalsete toimetulekuoskuste sessioonides individuaalsete, kooliga seotud ja kogukondlike riskitegurite vähendamisega ning individuaalsete, sotsiaalsete, kogukondlike ja ülesandele orienteerituse kaitsetegurite tugevdamisega.

1.2. Sport noorte riskikäitumise vähendajana

Farringtoni (2000) kuritegevuse riskitegurite ennetamise paradigma kaitsetegurite hulgas on noorte delinkventse käitumise ennetamisel olulisel kohal struktureeritud vaba aja veetmisega seotud tegevused, näiteks erinevad huviringid ja sporditegevuses osalemine. Sporti kasutatakse erinevate riikide praktikas noorte delinkventse käitumise ennetamiseks ja vähendamiseks, samuti erinevate oskuste (sh sotsiaalsed oskused, vaimsed võimed, tervislik eluviis) edasiandmiseks. Näiteks Suurbritannias on spordil põhinevatel sekkumistel oluline roll sotsiaalse sidususe suurendamisel ja noorte kuritegevuse vähendamisel (Collins & Kay, 2014; Dunning & Waddington, 2003). Sport võib toimida kui kõrvalejuhtiv tegevus, mis hoiab ära noorte vägivaldse ja kuritegeliku tegevuse, aga ka kui n-ö konks, mis toob tavapäraselt raskesti kaasatavad noored kokku ning võimaldab neil läbi programmi lisategevuste saavutada suuremaid eesmärke hariduses ja samuti tööalaselt (Cryer, 2005).

Spordil põhinevaid sekkumisprogramme riskikäitumise vähendamiseks ja sotsiaalsete oskuste arendamiseks on maailmas mitmeid (nt *Kickz*, *GOAL*, *SUPER*, *Caring Program*). Mitmed uurijad (Brunelle et al., 2007; Kelly, 2012; Spaaij, 2012) on tegelenud vastavate sekkumiste mõju uurimisega. Samuti on uuritud laiemalt sporditegevuses osalemise mõju delinkventsele käitumisele (Begg et al., 1996).

On leitud, et spordi kasutamisel on mitmeid positiivseid tulemusi nii õigusrikkumiste ärahoidmisel, eeskuju andva rollimudeli loomisel, eluks vajalike oskuste õpetamisel ja nende teadliku ülekandmise soodustamisel teistele elualadele (Gould & Carson, 2008).

Haudenhuyse, Theeboom ja Nols (2012) toovad välja, et sporti nähakse juba pikemat aega hea võimalusena aktiveerida sotsiaalselt haavatavas rühmas olevaid noori vaba aega sisukalt sisustama. Mitte ainult klassikalises mõttes spordiga tegelemiseks, vaid võimalusena käsitleda seeläbi mitmeid olulisi teemasid nagu haridus, tööhõive, kogukonna juhtimine ja tervislikud eluviisid. Ka Theeboomi, Haudenhuyse'i ja Knopi (2010) uurimuses on nenditud, et Belgias on viimase kahekümne aasta jooksul märgata huvitavat tendentsi: lisaks traditsioonilistele

spordiklubidele ja organisatsioonidele, on sporti vaba aja tegevusi sisustava motiveeriva „konksuna“ hakanud kasutama ka mitmed teised valdkonnad (noorsootöö, haridus, tervis, integratsioon, ennetus). Eriti levinud on kogukonnapõhiste spordil põhinevate sekkumiste kasutamine, kus sporti nähakse noorte kaasamisel positiivse alternatiivina delinkventsele käitumisele.

Coalter ja Taylor (2009) jagasid spordil põhinevad programmid kolme kategooriasse – spordi (*sport*), sport pluss (*sport plus*) ja rohkem kui sport (*beyond the boundary*) programmid. Autorid leidsid, et spordil põhinevad programmid, mis kasutavad noorsootöö lähenemist (*sport plus*), on rohkem isikukesksed (*person-centered*) kui spordikesksed ja rohkem noorsootööle orienteeritud, loovad efektiivsemalt lisaväärtust spordikesksete saavutuste kõrval. Ühtlasi leidsid nad, et sellised lähenemised võimaldavad luua põhjalikumaid, intensiivsemaid ja ulatuslikumaid sotsiaalseid suhteid, mis on sarnastes programmides osalevate noorte kaitsetegurite tugevdamisel oluliseks edufaktoriks.

SPIN-programm on loodud *Kickz* programmi mudelile tuginedes (Fomotskin & Liimets, 2015) ja on oma olemuselt *sport pluss* kategooria programm (Coalter & Taylor, 2009). *Kickz* programmi eesmärk on vähendada noorte sotsiaalset eraldatust läbi positiivsete tegevuste (sh sportimise) ning lähendada seejuures noori ja kogukonnas töötavat politseid (*A toolkit for...*, 2008). Sarnaselt SPIN-programmile kasutab ka *Kickz* peamise spordialana jalgpalli. *Kickz* on suunatud noortele, kes elavad piirkondades, kus on kõrgem risk sattuda nii seaduserikkujaks kui kuritegevuse ohvriks. Nendes piirkondades on tihti tõsised puudujäägid korraga mitmes järgnevalt loetletud eluvaldkonnas: perekondlik sissetulek, tööhõive, tervis, haridus, oskused ja treeningvõimalused, elamistingimused ja teenused, elukeskkond ja kuritegevuse leviku piiramine (*Progress report*, 2009).

SPIN-programmi ja sihtrühmaga mitmeid sarnasusi omava Inglismaal tegutseva programmi *Positive Future* uurimuse tulemused tõid välja, et see on sihtrühma noorte sotsiaalse kaasatuse suurendamisel edukas eelkõige kolmes aspektis. Esiteks julgustab see noori end muutma läbi toetavate suhete arendamise programmis. Teiseks loob programm vähemate võimalustega piirkondades võimaluse alternatiivseteks vaba aja tegevusteks. Kolmandaks mõjutab programm erinevate organisatsioonide koostööd ja muudab erinevate osapoolte koostööd noorte suunal rohkem toetavaks (Kelly, 2012).

Üks SPIN-programmi elluviimise käigus läbivalt oluline teema on prosotsiaalsed hoiakud. Brunelle jt (2007) uurimus viidi läbi *The First Tee* rahvusliku golfiakadeemia raames elluviidava sotsiaalsete toimetulekuoskuste programmi, mis põhines programmil

SUPER, uurimiseks. Uurimuse eesmärk oli selgitada välja kombineeritud sotsiaalsete toimetulekuoskuste ja kogukonnaprogrammi mõju osalevate noorukite prosotsiaalsetele väärtustele. Uurimuse tulemused näitasid, et programmil oli märkimisväärne positiivne mõju osalejate prosotsiaalsetele väärtushoiakutele. Ühtlasi leiti, et kogukonna töös osalemine mõjus positiivselt ka noorukite empaatiavõimele ja sotsiaalsele vastutustundele.

Spaaij (2012) on uurinud programmi *The Vencer* mõju osalejate isiklikule ja sotsiaalsele arengule ning sotsiaalsele sidususele. Uurimusest ilmses, et osalejad on programmis läbi jalgpalli õppinud mitmeid olulisi oskusi (sh suhtlemisoskus, parem eneseväljendusoskus ja suurem enesekindlus, meeskonnatöö oskus, paranenud hoiak töötamise suhtes, administratiivsete ja tehniliste oskuste paranemine, lisandunud teadmised tööturul toimetulemiseks ja kodanikuõigused) ning need oskused on kandunud üle igapäevaellu. Nii osalejad kui elluviijad väärtustasid programmi tööpraktika osa, mis andis osalejatele võimaluse panna end proovile tööturul ning rakendada programmis omandatud oskusi (Spaaij, 2012).

Lubans jt (2012) on kirjeldanud spordil põhinevate ja riskioludes elavatele noortele suunatud sekkumiste efektiivsust osalejate sotsiaalse ja emotsionaalse heaolu arengule. Kuuest hinnatud programmist kahe spordil põhineva ja sotsiaalseid oskusi arendava programmi puhul leiti märkimisväärsed positiivsed tulemused enesehinnangu, eneseteadvuse ja enesekontrolli paranemises, samuti kognitiivsete oskuste osas (Lubans et al., 2012).

Begg jt (1996) uurisid Uus-Meremaal, kas osalemine sporditegevuses keskmises noorukieas vähendab delinkventset käitumist hilisemas noorukieas. Uurimusest selgus, et keskmise ja kõrge sportliku aktiivsusega naised ning kõrge sportliku aktiivsusega mehed olid 18-eluaastaks märkimisväärselt kõrgema delinkventsusega kui madala sportliku aktiivsusega noored. Samas ei leitud seost sportliku aktiivsuse ja agressiivse käitumise, meeskonnaspordi ja delinkventsuse ning meeskonnaspordi ja agressiivsuse vahel. Uurimuses ei leidnud kinnitust selles püstitatud hüpotees ja see näitas, et sportlik aktiivsus oli seotud hilisema delinkventse käitumisega (Begg et al., 1996). Eelnev näitab, et lihtsalt sporditegevuses osalemisest delinkventse käitumise ennetamiseks või vähendamiseks ei piisa.

Erinevalt eeltoodud grupipõhistest sekkumisinäidetest kasutasid Scott, Harris, Gregg ja Czech (2016) sihtrühma noortega töötamiseks individuaalset lähenemist. Nende eesmärk oli uurida lühendatud spordil põhineva sekkumise (*SUPER*) tõhusust riskigrupis olevate noorte vaimsetele ja sotsiaalsetele toimetulekuoskustele. Ehkki kasutatud kvalitatiivne uurimisviis ja uuringus osalevate isikute arv ei võimaldanud teha laialdasi järeldusi, tõid autorid välja olulisi

positiivseid muutusi järgmistele osalejate oskustele (emotsioonide kontroll, eesmärkide seadmine, abi küsimine, enesekindlus, lõõgastumine, keskendumine, vaimsed võimed). Programm SUPER on üks näide sellest, kuidas kasutada sporti sotsiaalsete oskuste arendamiseks ning nende sidumiseks edukama hakkamasaamisega koolis ja elus laiemalt (Scott et al., 2016). Osalejad läbivad programmis SUPER 18 moodulit. Igas temaatilises moodulis on kolm osa: 1) valitud spordiala tehnika õppimine 2) sotsiaalsete toimetulekuoskuste õppimine, mis on seotud spordiga laiemalt, 3) valitud spordiala treening (Brunelle et al., 2007).

Eelkirjeldatud näited erinevatest programmidest, mis kasutavad sporti riskikäitumise vähendamiseks (*SUPER, Positive Future, Kickz*), näitavad, et ainuüksi spordiga tegelemine ei taga veel noorte sotsiaalsete oskuste arengut ja riskikäitumise vähenemist. Seetõttu on riskioludes elavate noortega tegelevate programmide elluviimisel oluline osalejate delinkventse käitumise ennetamiseks või vähendamiseks SPIN-programmi ja mitme juba nimetatud programmi näitel (Kelly, 2012; Spaaij, 2012; Scott et al., 2016) siduda programmis sport kui noori osalema motiveeriv element läbimõeldud haridusliku osaga.

1.3. *Kickz* programmi ja teiste spordil põhinevate sekkumiste tõhusus

Kuna SPIN-programm tugineb *Kickz* programmi mudelile, on oluline täpsemalt uurida antud programmi tegevuste mõju osalejate riskikäitumise vähenemisele ja sotsiaalsete toimetulekuoskuste (prosotsiaalsed hoiakud, enesekontroll, enesehinnang ja enesetõhusus) arengule.

Ehkki sporti on riskioludes elavate noorte kaasamisel kasutatud juba aastakümneid, on erinevatel põhjustel osutunud raskeks mõõta spordil põhinevate sekkumiste mõju noorte käitumisele ja sotsiaalsete oskuste arengule (Smith & Waddington, 2004; Kelly, 2012; Haudenhuyse et al., 2012; Chamberlain, 2013). Seda eriti pikaajalises perspektiivis. Spordil põhinevate ennetusprogrammide nõrkustena tuuakse välja programmide toimimisloogika puudumine, sealhulgas on puudulikult kirjeldatud lahendatavate probleemide olemus või on eesmärgid liiga ambitsioonikad (Coalter, 2001). Lisaks toetatakse uuringute teostamisel tihti subjektiivse suunitlusega kvalitatiivsetele andmetele ja enesekohastele küsimustikele. Samuti pole programmide elluviimisel sageli rakendatud süsteeme, mis võimaldaks koguda andmeid ja hinnata sekkumiste mõju (Dunning & Waddington, 2003). Theeboom jt (2010) toovad välja, et Belgias elluviidavate sarnaste sekkumiste kitsaskohad on treeneritele vajalike sotsiaalseid ja pedagoogilisi oskusi edasiandvate kvalifitseeritud koolitajate puudus, puudused

struktureeritud partnerluse süsteemis, ebaregulaarne andmete kogumine ja tõhususe hindamise süsteemi puudumine.

Mitmeid positiivset mõju omanud ja SPIN-programmile sarnaseid sotsiaalseid toimetulekuoskusi arendavaid ja spordil põhinevaid sekkumisi (nt *GOAL*, *Caring Program*) pole läbi viidud riskioludes elavate noorte seas. Seetõttu on ebaselge, kas neil oleks sellise sihtrühma seas sarnane mõju nagu tavagruppide puhul (Visek & Maxwell, 2010). Mitmete sekkumiste mõju uurimuste nõrkusena on välja toodud, et programmid hindavad küll lühiajalist mõju, ent mitte pikaajalist (Lubans et al., 2012). Quinsey jt (2004) rõhutavad, et seetõttu on tuleviku uurimustes oluline hinnata spordil põhinevate sekkumiste pikaajalist mõju riskioludes elavate noorte seas, et olla kindel soovitud positiivsete tulemuste kinnistumises.

Töö autoril on kasutada üsna piiratud arv allikaid programmi *Kickz* tõhususe hindamise kohta. Viimane välja antud eduraport (Progress Report, 2009) toob välja, et *Kickzi* tulemusel vähenes enamikes programmi toimumispiirkondades antisotsiaalne käitumine kuni 60% ja alaealiste õigusrikkumiste arv kuni 20%, kuritegevustest põhjustatud kahju 28% ja isikuvastane vägivald 19% (Progress Report, 2009). Aastatel 2007–2009 raporteeris üle 5500 noore tervise ja füüsilise vormi paranemist, rohkem kui 5900 noort parandas sotsiaalseid ja meeskonnatöö oskusi. Käitumise olulist paranemist on aastatel 2007–2009 kirjeldatud 2211 juhul, enesekindlus paranes ligi 4200 noore puhul ning hariduses osalemist või tulemusi parandas 119 noort. Kokkuvõtteks on *Kickz* programmi läbiviijad ise toonud välja mitmeid positiivseid tulemusi nii vähenenud antisotsiaalse käitumise kui õigusrikkumiste määra kohta. Siiski ei saa nende andmete põhjal üheselt väita, et positiivsed muutused tulenevad ainult *Kickz* programmist. Muid mõjutavaid faktoreid (kogukond, perekond, eakaaslased) pole uuritud ja raske on nende andmete põhjal hinnata programmi pikaajalist mõju noortele.

Magistritöö aluseks olevat SPIN-programmi rakendatakse lähtuvalt Farringtoni (2000) kuritegevuse riskitegurite ennetamise paradigmast, Hirschi (1969) sotsiaalse kontrolli teooriast ning Gottfredsoni ja Hirschi (1990) enesekontrolli teooriast.

Magistritöö eesmärk on selgitada välja SPIN-programmi teise hooaja mõju programmis osalenute prosotsiaalsetele hoiakutele, enesekontrollile, enesehinnangule ja enesetõhususele osalejate endi hinnangul ja osalejate käitumisele (koolikohustuse täitmine, käitumine, õppeedukus) koolide kontaktisikute hinnangul.

Töö raames on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Mil määral esineb osalejatel programmi järgselt muutusi võrreldes programmile eelnenud olukorraga seoses käitumisega koolis (koolikohustuse täitmine, käitumine, õppeedukus) kooli kontaktisikute hinnangul?
2. Mil määral esineb osalejatel programmi järgselt muutusi võrreldes programmile eelnenud olukorraga seoses prosotsiaalsete hoiakutega?
3. Mil määral esineb osalejatel programmi järgselt muutusi võrreldes programmile eelnenud olukorraga seoses enesekontrolliga (impulsiivsus, riskivalmidus, enesekesksus)?
4. Mil määral esineb osalejatel programmi järgselt muutusi võrreldes programmile eelnenud olukorraga seoses enesehinnanguga?
5. Mil määral esineb osalejatel programmi järgselt muutusi võrreldes programmile eelnenud olukorraga seoses enesetõhususega?
6. Kas ja millised on seosed osalejate koolikäitumise kolme aspekti (koolikohustuse täitmine, käitumine, õppeedukus) ja programmis osaluse aktiivsuse vahel?

2. Metoodika

2.1. Rakendatava programmi sisu

Selle peatüki ehk rakendatava programmi sisu kirjeldamisel toetutakse SPIN-programmi teise hooaja juhendile (Fomotskin & Liimets, 2015). Eestis elluviidav SPIN-programm on spordil põhinev sekkumisprogramm 10–16-aastastele riskioludes elavatele noortele, mida viiakse läbi alates 2015. aasta jaanuarist. SPIN-programm on loodud Eestis Suurbritannias juba 2006. aastast tegutseva *Kickz* programmi mudelile tuginedes. Programmi *Kickz* jalgpallikeskne mudel on kohandatud Eesti oludele. Esiteks on SPIN-programmis mahult suurem fookus sotsiaalseid toimetulekuoskusi arendavatel sessioonidel. Teiseks tehakse selle elluviimisel tihedamat koostööd koolidega. Kolmandaks on suurem rõhuasetus programmi tõhususe hindamisel. SPIN-programmi peamine eesmärk on arendada osalejate sotsiaalseid toimetulekuoskusi ja vähendada seeläbi riskikäitumist. Pikaajaline eesmärk on noorte püsimine haridussüsteemis ning jõudmine tööturule.

SPIN-programmi viiakse ellu kõrgema alaealiste õigusrikkumiste taseme ja riskiperede arvuga piirkondades, mis on valitud välja koostöös Siseministeeriumi ning Politsei- ja Piirivalveametiga. SPIN-programmi läbiviimise laiem eesmärk on anda riskioludes elavatele, vähemate võimalustega või huvitegevuses mittehõivatud noortele võimalus oma aega sisukalt kasutada, arendada sotsiaalseid toimetulekuoskusi ning muuta kohalikku kogukonda sidusamaks ja turvalisemaks. Osalema motiveerimisel kasutab SPIN-programm sporti, kutsudes sihtrühma kuuluvaid noori osalema tasuta jalgpallitreennides.

Programmi raames toimuvad koolivälistel aegadel kolm korda nädalas 1,5 astronoomilist tundi kestvad sessioonid, mis jagunevad omakorda kaheks: jalgpallitreennid (kaks korda nädalas) ja sotsiaalseid toimetulekuoskusi arendavad sessioonid (kord nädalas). Iga grupi noortega töötab kaks inimest: professionaalne ja vastava täiendõppe saanud tipptreener Eesti Jalgpalli Liidu soovitusel saanud jalgpalliklubist ning tugispetsialisti (sotsiaalpedagoog, noorsootöötaja või psühholoog) haridusega abitreener.

Programmi sotsiaalsete toimetulekuoskuste sessioonides käsitleti teisel hooajal järgmisi teemasid: hooajaks eesmärkide seadmine ja grupi reeglite sõnastamine, grupi väärtused, emotsioonide juhtimine, enesekindlus, konfliktide ennetamine ja lahendamine, meeskonnatöö, stress ja sellega toimetulek, tervislik eluviis, suhted ja armastus, otsustamisoskus ja probleemide lahendamine (sh otsuste tegemine, kriitiline mõtlemine, tugi ja abi palumine), tolerantsus ja üksteisega arvestamine, isiklik hügieen (nooremates vanuserühmades),

seksuaaltervis ja turvaline seksuaalkäitumine (vanemates vanuserühmades). Lisaks toimusid mitmed sessioonid koos jalgpalliklubiga FC Flora ja FC Levadia või Eesti jalgpallikoondise tuntud jalgpalluritega. Koostöös Politsei- ja Piirivalveametiga viidi läbi sessioonid liiklusohutuse, kiusamise ja kohtinguvägivalla teemadel, koostöös Tallinna Spordi- ja Noorsooameti mobiilsete noorsootöötajatega sessioonid tervislikust toitumisest, koostöös Swedbankiga sessioonid rahaasjade planeerimisest ja säästmisest, koostöös Punase Ristiga sessioonid esmaabi andmise ABC-st ja traumade ennetamisest, koostöös G4Siga sessioon veeohutuse ja vetelpääste teemal.

Programmi teisel hooajal oli programmi sihtgrupiks riskioludes elavad noored vanuses 10–16, kes olid geograafiliselt pärit programmi kahest väljavalitud toimumispiirkonnast Tallinnas (st elasid seal alaliselt või peamiselt ja/või käisid nimetatud piirkondades koolis). Magistritöö kirjutamise hetkeks oli SPIN-programm laienenud juba ka kahte teise piirkonda. Kokku tegutses teisel hooajal programmis üheksa gruppi, neist kaks tüdrukute ja seitse poiste gruppi. Programmis osaleda soovijatest eelistatakse noori, kes vastavad järgnevatele kriteeriumitele (enamikul juhtudel vähemalt kahele, kuid iga noore vastuvõtuotsus tehakse programmi juhtmeeskonna poolt eraldi lähtuvalt noore taustast):

- elab riskioludes (politsei ja kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate riskiperede andmebaasi alusel – vastava info kontrolli ja käitluse eest vastutavad kohalik omavalitsus ning lastekaitse, seda ei jagata väljapoole andmeid omavaid asutusi);
- on koolis kõrgendatud tähelepanu all (probleemid koolikohustuse täitmisega ja halvad õpitulemused, käitumisprobleemid, kiusaja või kiusatava roll);
- on omanud või omab kokkupuudet politseiga (erinevad õigusrikkumised);
- on sotsiaalselt tõrjutud ja omab majanduslikult vähe võimalusi osaleda huvitegevuses;
- veedab aega antisotsiaalselt käituvate noorte seltskonnas.

Osalejate kaardistamisel ja osalema motiveerimisel on võtmeroll koolide kontaktisikutel, kes teavitavad noori võimalusest programmis osaleda ning motiveerivad sihtgrupi noori kaasa lööma. Oluline toetav roll on ka politsei ning kohaliku omavalitsuse lastekaitse ametnike tegevusel, kellel on sageli otsekontakt nii riskioludes elavate noorte kui ka nende peredega. SPIN-programmi poolt on korraldatud tutvustavad sessioonid koolides, näidistrennid ja erinevad infomaterjalid flaierist veebileheni, mida noortele jagada. Kõik programmis osalejad peavad liituma programmiga täieliku vabatahtlikkuse alusel. SPIN on osalejatele tasuta, et kaasata ennekõike neid riskioludes elavaid noori, kellel muidu pole võimalust sportlikus huvitegevuses osaleda.

Jalgpall on peamise spordialana välja valitud põhjusel, et tegu on Eestis ühe kõige populaarsema ning enim harrastatava meeskondliku spordialaga. Jalgpalli on suhteliselt lihtne praktiseerida, kuna selle mängimiseks piisab väljakust ning väravatest. Jalgpall on SPIN-programmis vahendiks, et arendada noorte sotsiaalseid toimetulekuoskusi. Spordi roll on panna noored programmis osalemisest huvituma, läbi spordi ja sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamise sessioonide antakse aga kaasa positiivseid väärtusi, hoiakuid ja oskusi (Fomotskin & Liimets, 2015; *A toolkit for...*, 2008; Spaaij, 2012).

SPIN-programmi eesmärkide täitmisel ja elluviimisel on võtmetähtsusega edukas koostöö erinevate institutsioonide ja organisatsioonide vahel. SPIN-programmi elluviijateks Eestis on MTÜ SPIN koostöös Siseministeeriumi, Heateo Sihtasutuse, Eesti Jalgpalli Liidu, Politsei- ja Piirivalveameti, Tallinna linna, Premium Liiga jalgpalliklubide FC Levadia ja FC Flora ning mitmete erasektori partneritega. SPIN-programmi elluviimist rahastas programmi teisel hooajal Euroopa Sotsiaalfond ja Siseministeerium.

SPIN-programmi mõju uurimisse on kaasatud erinevad osapooled. Programmi mõju mõõtmiseks loodud uurimus põhineb SPIN-programmi mudelil (vt lisa 1) ning selles välja toodud individuaalsete, kooliga seotud ja kogukondlike riskitegurite vähendamisel ning individuaalsete, sotsiaalsete, kogukondlike ja ülesandele orienteerituse kaitsetegurite tugevdamisel (Fomotskin & Liimets, 2015).

Joonis 1. SPIN-programmi poolt sihitud riski- ja kaitsetegurid (Fomotskin & Liimets, 2015).

Riskitegurid	Kaitsetegurid
<p>I. Individuaalsed:</p> <p>Hüperaktiivsus ja impulsiivsus Võõrandumine ja sotsiaalse pühendumise puudumine Madal enesehinnang Sõprussidemed eakaaslastega, kes on seotud kuritegevuse ja narkootikumide tarvitamisega</p> <p>II. Kooliga seotud</p> <p>Madal õpiedukus Vähene pühendumus (sh põhjusest puudumine) Negatiivsed suhted kooliga</p> <p>III. Kogukondlikud</p> <p>Elamine ebasoodsas piirkonnas, sõltuvusainete kättesaadavus Organiseerimatus ja hooletus jätmine kogukonnas Pidev elanike vahetumine ja vähene seotus Struktureerimata ja ilma järelevalveta vaba aja veetmine</p>	<p>I. Individuaalsed</p> <p>Positiivne sotsiaalne orientatsioon Kõrge IQ Kõrge enesekontroll</p> <p>II. Sotsiaalsed</p> <p>Sotsiaalne seotus täiskasvanutega Tunnustus positiivse koolivälise tegevuse eest Seotus sotsiaalsete institutsioonidega nagu eakaaslaste rühmad, koolid ja kogukonnad, mis rõhutavad positiivsete sotsiaalsete normide, prosotsiaalse käitumise ja haridusliku edukuse tähtsust</p> <p>III. Kogukondlikud</p> <p>Tõhus, toimiv kogukond</p> <p>IV. Ülesandele orienteeritus</p> <p>Jalgpalli, kui kunsti meisterlikkuse tõstmine</p>

2.2. Uurimuse disain

Magistritöö puhul on tegemist kvantitatiivse uurimusega. Täpsemalt hindamisuuringuga, milles rakendati pre/post disaini. Uurimuse raames hinnati eel- ja vahetu järeluuringuga (edaspidi: järeluuring) SPIN-programmi osalejate seas toimunud muutusi osalejate ja kooli kontaktisikute hinnangute põhjal. Eeluuring toimus hooaja alguses ning järeluuring hooaja lõpufaasis.

Uurimus viidi läbi järgmistes etappides:

1. uurimuse kavandamine ja sobivate uurimisinstrumentide valimine (1. mai 2015 – 1. august 2015);
2. osalejatelt ja vanematelt informeeritud nõusoleku saamine nii programmis osalemise kui programmi mõju uurimuses osalemise kohta (17. august – 31. august 2015);
3. programmi osalejatelt andmekorje esimese faasi läbiviimine hooaja alguses (1. september – 22. september 2015) ning koolide kontaktisikutelt (7. september – 25. september 2015);
4. andmekorje teise faasi läbiviimine hooaja lõpufaasis programmis osalejatelt (16. mai – 6. juuni 2016) ning koolide kontaktisikutelt (9. juuni – 20. juuni 2016);
5. kogutud andmete statistiline analüüs ja tõlgendamine (september 2016 – aprill 2017).

2.3. Valimi kirjeldus

Valimi moodustamisel kasutati kõikse valimi põhimõtet. Valimisse kuulusid kõik SPIN-programmi teise hooaja (kestus 17. august 2015 – 21. juuni 2016) 10–16-aastased osalejad kahest programmi toimumispiirkonnast Tallinnas, kes osalesid programmis nii eel- kui järeluuringu ajal. Valimisse kuulusid nii poisid kui tüdrukud. Andmeid koguti kahes erinevas etapis: teise hooaja alguses (1. september – 22. september 2015) ja hooaja lõpufaasis (16. mai – 6. juuni 2016).

Esimeses andmekogumise faasis vastas 183, teises 236 osalejat. Programmi hooaja jooksul toimus osalejate seas muudatusi. Mõned osalejad lõpetasid ja tuli juurde uusi osalejaid. Eel- ja järeluuringus osales kokku 74 osalejat, kes vastasid enesekohastele ankeetidele mõlemas andmekogumise etapis. Täpsem valimi kirjeldus toimumispiirkonna, osalejate soo, emakeele ja vanuserühma järgi on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Valimi kirjeldus vastavalt taustaandmetele toimumispiirkonna, osalejate soo, emakeele ja vanuserühma järgi.

	Arv	%
Linnaosa		
Piirkond 1	47	63,5
Piirkond 2	27	35,5
Sugu		
Poiss	59	79,7
Tüdruk	15	20,3
Emakeel		
Eesti keel	23	31,1
Vene keel	51	68,9
Vanuserühm		
10–13 poisid	28	37,8
14–16 poisid	31	41,9
10–15 tüdrukud	15	20,3

Osalejate kogutud kontakttundide arv programmis oli erinev. Antud valimi puhul oli madalaim kogutud kontakttundide arv 15, kõrgeim 218. Eel- ja järeluuringus osalenud noorukite arv uurimisinstrumentide kaupa on toodud välja tabelis 2.

Tabel 2. Eel- ja järeluuringu käigus osalejatelt kogutud võrreldavate andmete arv kasutatud uurimisinstrumentide kaupa.

Uurimisinstrumendi nimetus	Vastused võrdlemiseks olemas	Võrreldav vastus puudub	Kokku
Ankeet koolis käitumise kohta	71	3	74
Prosotsiaalsete väärtuste skaala	68	6	74
Grasmicki jt lühendatud enesekontrolli skaala	67	7	74
Rosenbergi enesehinnangu skaala	69	5	74
Schwartz' ja Jerusalem'i tajutava enesetõhususe skaala	65	9	74

Lisaks osalejatele andsid hinnangu piirkonnast 1 kuus ja piirkonnast 2 kümme kooli kontaktisikut (sotsiaalpedagoogid), kelle koolidest osales SPIN-programmis osalejaid. Sotsiaalpedagoogid olid valitud kontaktisikuteks seetõttu, et just nemad täidavad osalejate kaardistamisel ja osalema motiveerimisel SPIN-programmis olulist rolli (Fomotškin &

Liimets, 2015). Samuti omavad sotsiaalpedagoogid tööülesannetest lähtuvalt kõige paremat infot programmi sihtrühma käitumise kohta koolides. Esimeses ja teises faasis õnnestus võrreldavaid andmeid kooli kontaktisikutelt saada 147 osaleja kohta, ent selles uurimuses analüüsi 74 eel- ja järeluuringu enesekohastele ankeetidele vastanud noorte andmeid.

2.4. Mõõtevahendid

Uurimustöö mõõtevahenditeks käitumise kohta koolis kasutati ankeeti ja osalejate puhul enesekohaseid uurimismeetodeid. Uurimuse läbiviimiseks kasutati kokku viit uurimisinstrumenti.

Ankeet koolis käitumise kohta

SPIN-programmis osaleja õppeedukuse, käitumise ja koolikohustuse täitmise kohta andmete kogumiseks kasutati veebipõhist ankeeti (vt lisa 2), mille täitsid kooli kontaktisikud, tuginedes e-kooli andmetele. Ankeedi konkreetset sisu lepitati kokku programmi rakendavas meeskonnas, kuhu kuulusid teiste seas töö autor ja juhendaja Anna Markina. Ankeet koosnes kolmest küsimusest, millest uuringu esimeses faasis paluti vastata kahele ja teises faasis kolmele küsimusele järgmiselt:

1. Esimene ankeedi küsimus puudutas osaleja õppeedukust. Kooli kontaktisikul paluti seitsme vastusevariandi seast valida üks, mis iseloomustas enim osaleja õppeedukust võrreldes osaleja klassikaaslastega (*Väga hästi, on tõenäoliselt üks klassi parimaid õpilasi -7; Klassi keskmisest oluliselt parem-6; Klassi keskmisest veidi parem-5; Keskmine-4; Veidi alla klassi keskmise-3; Oluliselt alla klassi keskmise-2; Klassis üks kehvema õpilasi-1*). Andmete kogumise esimeses faasis paluti anda hinnang programmi teisele hooajale eelnenud 2014/2015 õppeaasta osaleja õpitulemustele tuginedes. Andmete kogumise teises faasis küsimust korrati ja paluti vastata osaleja 2015/2016 õppeaasta õppeedukuse näitajate alusel.
2. Teine ankeedi küsimus puudutas osaleja käitumist. Kooli kontaktisikul paluti e-koolis olevate andmete põhjal märkida nelja vastusevariandi seast (*Väga hea/eeskujulik-4; Hea-3; Rahuldav-2; Mitterahuldav-1*) ankeeti iga osaleja õppeaasta koondhinne. Andmete kogumise esimeses faasis programmi teisele hooajale eelnenud 2014/2015 õppeaasta kohta. Andmete kogumise teises faasis küsimust korrati ja paluti sisestada 2015/2016 õppeaasta käitumise koondhinne.
3. Kolmanda ankeedi küsimuse puhul polnud tegemist eel- ja järeluuringuga. Ankeedi küsimus puudutas osaleja koolikohustuse täitmist ja sellele küsimusele paluti vastata

ainult teises andmete kogumise faasis, et hinnata muutust kooli kontaktisikute hinnangul. Kooli kontaktisikul paluti e-kooli andmetest lähtuvalt valida kolme vastusevariandi seast (*Paranenud-1; Jäänud samaks-2; Muutnud halvemaks-3*) üks, mis iseloomustas enim osaleja koolikohustuse täitmise olukorda võrreldes õppeaastat 2015/2016 õppeaastaga 2014/2015.

Prosotsiaalsete väärtuste skaala

Prosotsiaalsete väärtushoiakute mõõtmiseks kasutati prosotsiaalsete väärtuste skaalat (vt lisa 3), mis on kohandatud eesti ja vene keelde laste hälbiva käitumise rahvusvahelise uuringu ISRD-3 raames (Markina & Žarkovski, 2014). Vastaja sai valida ühe vastusevariandi nelja variandi seast alates täielikust nõustumisest kuni täieliku mittenõustumiseni (*Väga halb-1; Halb-2; Pigem halb-3; Pole üldse halb-4*). Skaala koosnes kaheksast etteantud vastusevariantidega väitest, millest arvutati üldskoor skaalal 0-100. Mida kõrgem oli skoor, seda parem tulemus). Selles töös oli skaala sisemine reliaablus Cronbach'i Alfa 0,92.

Enesekontrolli skaala

Enesekontrolli mõõtmiseks kasutati nn Grasmicki jt (1993) lühendatud enesekontrolli skaalat (*Grasmick Self-Control Scale*), mis on kohandatud eesti ja vene keelde ISRD-3 uuringu raames (Markina & Žarkovski, 2014). Kasutatud skaala on esitatud lisas 4. Ankeedis oli üheksa väidet. Tulemusi analüüsiti eraldi kolme skaala komponendi (impulsiivsus, riskivalmidus, enesekesksus) osas ja enesekontrolli üldskoori tervikuna. Mida kõrgem on impulsiivsuse, riskivalmiduse ja enesekesksuse skoor, seda madalam on vastaja enesekontroll. Impulsiivsust mõõdeti väidetega 1–3 (*„Ma toimin hetke ajel, võtmata endale mõtlemisaega“*; *„Ma teen seda, mis mulle parasjagu meeldib, isegi kui see takistab mõne kaugema eesmärgi saavutamist“*; *„See, mis juhtub minuga lähiajal, läheb mulle rohkem korda kui tulevikus toimuv“*). Riskivalmidust mõõdeti väidetega 4–6 (*„Mulle meeldib ennast aeg-ajalt proovile panna, tehes midagi riskantset,“*; *„Mõnikord ma teen midagi riskantset lihtsalt lõbu pärast“*; *„Põnevus ja seiklused on minu jaoks olulisemad kui turvalisus,“*). Enesekesksust mõõdeti väidetega 7–9 (*„Ma kaitsen enda huvisid ka siis, kui tean, et see teeb teiste inimeste olukorra raskemaks,“*; *„Kui minu tegevus kedagi häirib, on see nende enda, mitte minu mure,“*; *„Ma püüan saada oma tahtmist ka siis, kui tean, et see põhjustab teistele probleeme,“*). Vastaja sai valida ühe vastusevariandi nelja variandi seast alates täielikust nõustumisest kuni täieliku mittenõustumiseni (*Nõustun täielikult-1; Pigem nõustun-2; Pigem ei nõustu-3; Üldse ei nõustu-4*). Saadud tulemustest arvutati üldskoor skaalal 0–100, mille puhul 0 oli madalaim

võimalik väärtus ning 100 oli kõrgeim. Mida kõrgem see väärtus on, seda tugevam on vastav näitaja. Kolme komponendi kombinatsiooniga arvutati enesekontrolli üldskoor. Seda mõõdeti samuti skaalal 0–100, kus kõrgemad väärtused tähendavad kõrgemat enesekontrolli taset. Teisisõnu, mida kõrgem tase, seda parem enesekontroll. Selles töös oli skaala sisemine reliaablus Cronbach'i Alfa 0,89).

Üldise enesehinnangu skaala

Üldise enesehinnangu mõõtmiseks kasutati Rosenbergi enesehinnangu skaalat (*Rosenberg's Self-Esteem Scale*, vt lisa 5), mis on kohandatud eesti keelde (Pullmann & Allik, 2000). Ankeet koosnes kümnest Likerti skaalal (*Nõustun täielikult-1; Üldiselt nõus-2; Raske öelda-3; Ei ole nõus-4; Ei ole sugugi nõus-5*) põhinevast väitest vastaja enesehinnangu kohta, millega hinnatakse vastaja üldist positiivset või negatiivset enesekohast suhtumist. Enesehinnangu skaalal olevaid väiteid mõõdeti skaalal 1–5, kus 1 on kõrge enesehinnang ning 5 on madal. Selles töös oli skaala sisemine reliaablus Cronbach'i Alfa 0,90.

Tajutava enesetõhususe skaala

Enesetõhususe mõõtmiseks kasutati Schwartz' ja Jerusalem'i tajutava enesetõhususe skaalat (*General Self-Efficacy Scale*, vt lisa 6), mille on eesti keelde kohandanud Rimm ja Jerusalem (2013) ning vene keelde Schwarzer, Jerusalem ja Romek (1996). Skaala võimaldab hinnata üldist enesetõhususe taju, et prognoosida toimetulekut igapäevaprobleemidega ning hinnata võimet end oludega kohandada. Skaala koosneb kümnest väitest, milles vastaja saab valida ühe vastusevariandi nelja variandi seast alates täielikust nõustumisest kuni täieliku mittenõustumiseni (*Nõustun täielikult-1; Pigem nõustun-2; Pigem ei nõustu-3; Üldse ei nõustu-4*). Enesetõhususe skaalal olevaid väiteid mõõdeti skaalal 1–4, kus 1 on madal enesetõhusus ning 4 kõrge enesetõhusus. Selles töös oli skaala sisemine reliaablus Cronbach'i Alfa 0,97.

2.5. Uurimuse protseduur

Uurimus viidi läbi kahes Tallinna linnaosas programmis osalevate noorte ja koolide kontaktisikute seas.

Noor esitas programmis osalemiseks avalduse, millel on ka lapsevanema poolt allkirjastatud nõusolek nii noore programmis osalemiseks kui programmi mõju hindamise läbiviimises osalemiseks. Igale osalejale omistati unikaalne kood, mille järgi teda

identifitseeriti, et saaks edaspidi kokku panna erinevatest allikatest ja aastatest pärit andmeid. Uurimuses ei esitata noori isikustatud kujul ega seostata neid ka koolidega, milles nad õpivad.

Osalejate anketeerimist viisid läbi programmi abitreenerid, kellega lepiti kokku ankeetide edastamise ja tagastamise tingimused. Ankeedid olid enne abitreeneritele üleandmist varustatud koodiga. Iga grupi abitreener sai ankeetidega kaasa koodikaardi, kus kirjutas osalejate ees- ja perekonnanimes ning iga osaleja puhul talle vastav unikaalne kood. Enne ankeetide osalejatele täitmiseks andmist tutvustas abitreener lühidalt uurimuse eesmärgi ja rõhutas, et ankeetide täitmine on vabatahtlik, anonüümne ja tulemused avalikustatakse vaid üldistatud kujul teaduslikel eesmärkidel. Abitreener andis õige koodiga märgistatud ankeedi koodikaardi alusel vastavale osalejale. Osalejad täitsid ankeete programmi sessioonide raames. Eesti keelt emakeelena rääkivad osalejad täitsid ankeete eesti keeles ja vene keelt emakeelena rääkivad osalejad vene keeles. Juhul, kui mõni sõna või väide ankeedis ei olnud osalejale arusaadav, selgitasid abitreenerid vastavat sõna või küsimust. Keskmine kõigi nelja uurimisinstrumendi täitmise aeg oli 15 minutit. Andmekorje osalejate seas toimus paber kandjal ja viidi läbi teise hooaja alguses (1. september – 22. september 2015) ning teise hooaja lõpufaasis (16. mai – 6. juuni 2016).

Kooli kontaktisikute seas viisid andmekorje läbi töö autor koos kolleegi Andrei Liimetsaga. Iga kooli kontaktisikule koostati veebipõhine Exceli tabeli formaadis ankeet, kuhu oli juba sisse kantud konkreetsest koolist SPIN-programmis osalevad noored. Kooli kontaktisikule saadeti juhised koos veebipõhise ankeedi lingiga. Kooli kontaktisik sisestas määratud ajaks soovitud info tabelisse ja töö autor sisestas kõikidelt koolidelt saadud andmed ühtsesse Exceli faili. Andmete ühtsesse faili kandmisel kodeeriti osalejad vastavalt neile omistatud unikaalsetele koodidele. Ankeedi õigesti täitmises veendumiseks helistati koolide kontaktisikud kohe pärast juhiste ja veebipõhise ankeedi saatmist üle. Andmekorje koolide kontaktisikutelt viidi läbi teise hooaja alguses (7.–25. september 2015) ning hooaja lõpus (9. – 20. juuni 2016).

Osalejad jagati vastavalt programmi gruppide vanusevahemikele järgmistesse rühmadesse: 10–13-aastased poisid, 14–16-aastased poisid ja 10–15-aastased tüdrukud (Fomotskin & Liimets, 2015).

2.6. Andmeanalüüs

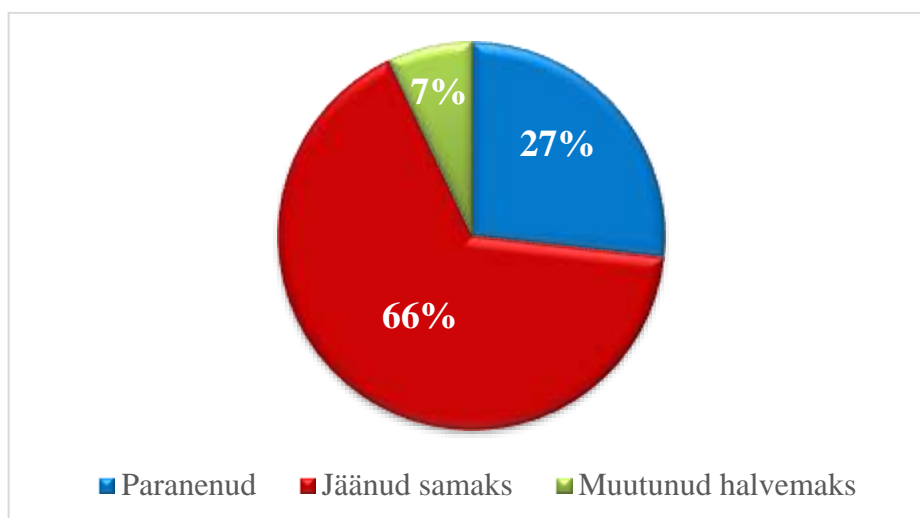
Uurimuses kasutati kvantitatiivseid andmetöötlusmeetodeid. Ankeetide andmete sisestamiseks ja kodeerimiseks kasutati andmetöötlusprogrammi MS Excel 2013 ning andmete statistiline analüüs teostati statistikaprogrammis SPSS Statistics 24.0.

Valimi andmete kirjeldamiseks ja illustreerimiseks kasutati kirjeldavat statistikat (sagedustabelid, keskmised, protsendid, miinimumid, maksimumid). Kasutatavate enesekohaste skaalade sisemise reliaabluse mõõtmiseks arvutati Cronbachi alfad. Keskmiste võrdlemiseks (nt sõltuv muutuja hooaja alguses ja hooaja lõpufaasis) kasutati paarisvalimi t -testi, sest see on kahe sõltuva rühma keskmiste võrdlemiseks või kahe korduva mõõtmistulemuse keskmiste võrdlemiseks levinuim (Tooding, 2007) ja kõige paremini sobiv selle uurimuse puhul. Selle uurimuse puhul oli oluline selgitada välja kas enne ja pärast mõõtmiste puhul on keskmiste erinevus statistiliselt oluline. Seoste analüüsimiseks kasutati Pearsoni korrelatsioonianalüüsi (Tooding, 2007).

3. Tulemused

3.1. Muutused käitumises koolis võrreldes programmile eelnenud olukorda ja programmi järgset olukorda kooli kontaktisikute hinnangul.

Osaleja koolikohustuse kohta kogutud andmete põhjal selgus, et kooli kontaktisikute hinnangul parandas koolikohustuse täitmist 19 osalejat, 47 puhul oli see jäänud samaks ja viie osaleja puhul oli koolikohustuse täitmine muutunud halvemaks. Tulemuse protsentuaalne jaotus on toodud välja joonisel 2.

Joonis 2. Programmis osalenute koolikohustuse täitmise paranemine võrreldes õppeaastaga enne programmis osalemist.

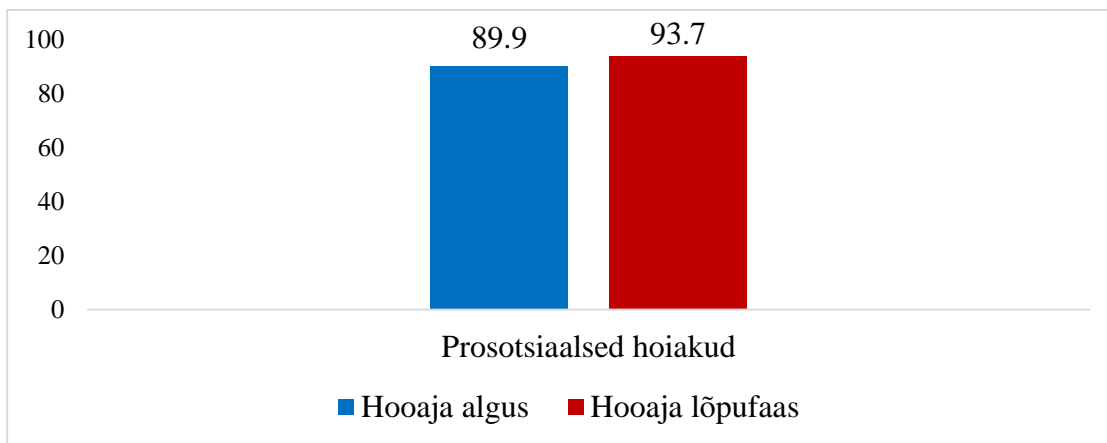
Osalejate käitumise võrdlemisel selgus (vt tabel 3), et lähtuvalt e-kooli andmetest osalejate käitumine võrreldes programmis osalemisele eelnenud õppeaastaga veidi paranes, ent statistiliselt olulist erinevust ei ilmnenud. Osalejate õppeedukuse võrdlemisel selgus (vt tabel 3), et kooli kontaktisikute hinnangul osalejate õppeedukus võrreldes programmis osalemisele eelnenud õppeaastaga paranes. Tulemuses ilmnis statistiliselt oluline erinevus.

Tabel 3. Programmis osalenute koolikäitumise ja õppeedukuse keskmiste muutus võrreldes programmis osalemisele eelnenud õppeaastaga.

Muutuja	Hooaja algus	Hooaja lõpufaas	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> -väärtus
Osaleja käitumine	2,5	2,7	<i>t</i> =1,24	<i>p</i> > 0,05
Osaleja õppeedukus	3,6	4,1	<i>t</i> =-3,43	<i>p</i> < 0,05

3.2. Muutused prosotsiaalsetes hoiakutes võrreldes programmile eelnenud olukorda ja programmi järgset olukorda osalejate endi hinnangul.

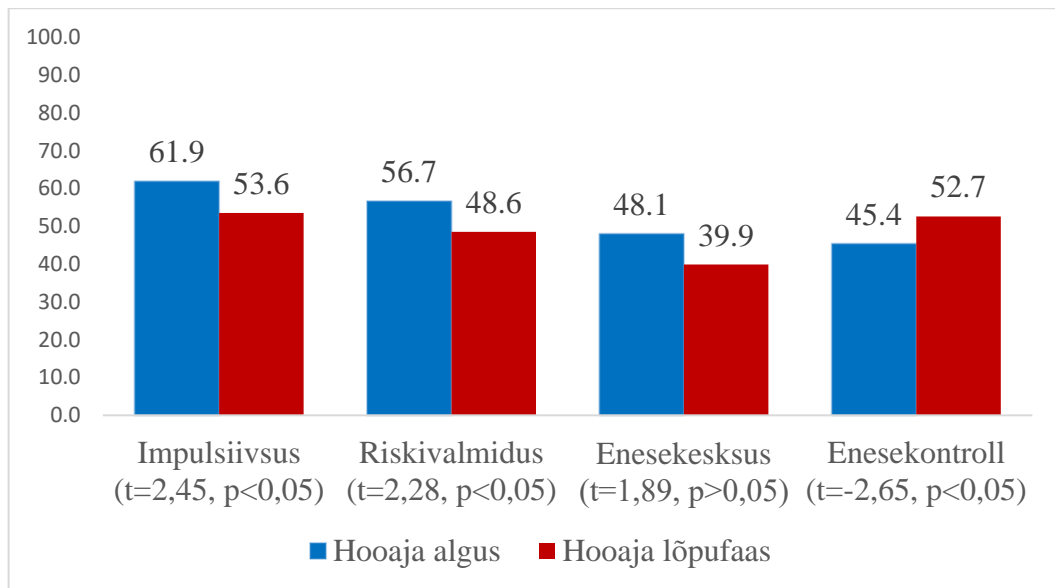
Prosotsiaalsete hoiakute skaala üldskooride võrdlemisel selgus, et hooaja alguses oli skoor 89,9 ja hooaja lõpus 93,7 ($t=2,56$, $p<0,05$). Tulemuses ilmnis statistiliselt oluline erinevus. Kogutud andmete võrdlus näitas, et võrreldes programmile eelnenud olukorraga muutus hooaja lõpufaasis osalejate prosotsiaalsete hoiakute üldskoor kõrgemaks (vt joonis 3). Võrreldes programmile eelnenud olukorraga osalejate prosotsiaalne hoiak tugevnes.

Joonis 3. SPIN-programmis osalejate prosotsiaalsete hoiakute üldskoori keskmine väärtus hooaja alguse ja hooaja lõpufaasis.

3.3. Muutused enesekontrollis võrreldes programmile eelnenud olukorda ja programmi järgset olukorda osalejate endi hinnangul.

Programmile eelnenud ja selle järgset olukorda võrreldes ilmnemise statistiliselt olulised erinevused osalejate impulsiivsuse ja riskivalmiduse skoorides ning enesekontrolli üldskooris (vt joonis 4). Ehkki enesekesksuse skoor muutus hooaja algusega võrreldes madalamaks, siis selle näitaja osas statistiliselt olulist erinevust ei ilmnenu. Kogutud andmete võrdlus näitas, et võrreldes programmile eelnenud olukorraga muutus hooaja lõpufaasis osalejate impulsiivsus ja riskivalmidus madalamaks ning enesekontrolli tase kõrgemaks. Madalamaks muutus ka enesekesksuse skoor, ent selle komponendi puhul ei ilmnenu statistiliselt olulist erinevust. Täpsemalt on uurimuse raames saadud tulemused toodud välja joonisel 4.

Joonis 4. SPIN-programmis osalejate keskmised üldskoorid enesekontrolli alaskooride ja üldskoori lõikes hooaja alguse ja hooaja lõpufaasis.

3.4. Muutused enesehinnangus võrreldes programmile eelnenud olukorda ja programmi järgset olukorda osalejate endi hinnangul.

Enesehinnangu skaala üldskoori võrdlemisel selgus, et hooaja alguses oli üldskoor 3,0 ja hooaja lõpus samuti 3,0 ($t=0,32$, $p>0,05$). Tulemuses statistiliselt olulist erinevust ei ilmnenud. See tähendab, et võrreldes programmile eelnenud olukorraga osalejate üldise enesehinnangu tase ei muutunud.

3.5. Muutused enesetõhususes võrreldes programmile eelnenud olukorda ja programmi järgset olukorda osalejate endi hinnangul.

Enesetõhususe skaala üldskoori keskmine oli hooaja alguses 2,0 ja hooaja lõpus 1,9 ($t=0,16$, $p>0,05$). Kogutud andmete võrdlus näitas, et võrreldes programmile eelnenud olukorraga osalejate enesetõhusus üldskoori võrdlemisel statistiliselt olulist erinevust tulemuses ei ilmnenud.

3.6. Seos programmis osaluse aktiivsuse ja koolikäitumise kolme aspekti (koolikohustuse täitmine, käitumine, õppeedukus) vahel

Tulemustes ilmnes kolm statistiliselt olulist seost. Esiteks programmis osaluse aktiivsuse ja koolikäitumise vahel ($r=0,32$, $p<0,05$). Osalejatel, kes on aktiivselt programmist osa võtnud, on käitumise hinne koolis kõrgem. Teiseks on seos koolikäitumise ja õppeedukuse vahel ($r=0,45$, $p<0,05$). Seega osalejatel, kellel on koolis paremad hinded, on ka käitumishinne

kõrgem. Kolmandaks on seos koolikohustuse täitmise ja koolikäitumise vahel ($r=-0,32$, $p<0,05$). Ehk osalejate seas, kelle koolikohustuste täitmine on paranenud, on rohkem neid, kelle koolikäitumine on grupi keskmisest parem. Programmis osaluse aktiivsuse ja koolikohustuse täitmise ega osaluse aktiivsuse ja õppeedukuse vahel statistiliselt olulist seost ei ilmnenu. Korrelatsiooni koefitsiendid on toodud välja tabelis 4.

Tabel 4. Korrelatsiooni kordajate väärtused programmis osaluse aktiivsuse ning koolikohustuse täitmise, käitumise ja õppeedukuse vahel.

		Kontakt- tundide arv	Koolikohustuse täitmine	Käitumine	Õppeedukus
Kontakt- tundide arv	Pearsoni korrelatsioon	1	-0,088	0,316**	0,206
	Olulisusnivoo		0,465	0,006	0,078
	N	74	71	74	74
Kooli- kohustuse täitmine	Pearsoni korrelatsioon	-0,088	1	-0,321**	-0,139
	Olulisusnivoo	0,465		0,006	0,247
	N	71	71	71	71
Käitumine	Pearsoni korrelatsioon	0,316**	-0,321**	1	0,451**
	Olulisusnivoo	0,006	0,006		0,000
	N	74	71	74	74
Õppe- edukus	Pearsoni korrelatsioon	0,206	-0,139	0,451**	1
	Olulisusnivoo	0,078	0,247	0,000	
	N	74	71	74	74

** $p<0,01$

4. Arutelu

Magistritöö eesmärk oli selgitada välja SPIN-programmi teise hooaja mõju programmis osalenute prosotsiaalsetele hoiakutele, enesekontrollile, enesehinnangule ja enesetõhususele osalejate endi hinnangul ja osalejate käitumisele (koolikohustuse täitmine, käitumine, õppeedukus) koolide kontaktisikute hinnangul.

Uurimuses püstitati esimeseks uurimisküsimuseks: *Mil määral esineb osalejatel programmi järgselt muutusi võrreldes programmile eelnenud olukorraga seoses käitumisega koolis (koolikohustuse täitmine, käitumine, õppeedukus)?*

Uurimuse tulemusena selgus, et võrreldes programmis osalemisele eelnenud õppeaastaga paranes kooli kontaktisikute hinnangul nii osalejate õppeedukus kui koolikohustuse täitmine. Muutus positiivses suunas toimus koolikohustuse täitmise puhul – 27% valimist ehk 19 osalejat parandas kooli kontaktisikute hinnangul koolikohustuse täitmist. Muutus toimus ka osalejate õppeedukusele antud hinnangutes vastava tulemusnäitaja paranemise näol, mis tõusis hooaja alguses mõõdetud skoorilt 3,6 skoorile 4,1. Statistiliselt olulist erinevust ei ilmnunud ainult koolikäitumise näitaja puhul ehkki ka selles toimus hooaja lõpus positiivne muutus.

Madal õpiedukus, vähene pühendumus (sh põhjuseta puudumine) on mitmete autorite sõnul (Hawkins et al., 1998; Howell, 2009; Maguin & Loeber, 1996) oluline riskitegur delinkventse käitumise põhjustajana ja samas üks viiest olulisemast kriteeriumist SPIN-programmi osalejate värbamisel (Fomotškin & Liimets, 2015). Samas on erinevates uurimustes (Catalano & Hawkins, 1996; Howell, 2009) leitud, et noore seotus kooliga toimib kaitsetegurina delinkventse käitumise vastu. Markina ja Žarkovski (2014) toovad Eestis 12-16-aastaste noorukite seas läbiviidud ISRD-3 uuringu tulemustele toetudes välja, et mida positiivsem on noorte side kooliga, seda väiksem on õigusrikkumiste toimepanemise risk. SPIN-programmi laiem püüdlus on toetada noorte osalust hariduses, aidata kaasa koolikohustuse paremale täitmisele sihtrühma seas ning vähendada seeläbi riskikäitumist. Selle uurimuse raames saadud tulemused lubavad eeldada, et programmis osalemine ja sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamiseks tehtav töö programmis aitab kaasa koolikohustuse täitmise ja õppeedukuse parandamisele. Teisisõnu programmi positiivne mõju jõuab ka haridussüsteemi. Kui Maguin ja Loeber (1996) tõid välja, et akadeemiline ebaedu on seotud nii delinkventsuse esinemise kui selle tõsidusega, siis on eeldatav, et programmi osalejate õppeedukuse paranemine vähendab ka delinkventse käitumise tõenäosust.

Hirschi (1969) sotsiaalse kontrolli teooria kohaselt on kaasatus traditsioonilistes tegevustes (sh kool ja koolijärgne huvitegevus) oluliseks kaitseteguriks ja toetab õiguskuulekat käitumist. Seetõttu on asjaolu, et programmis osalemine on programmi sihtrühma noorte puhul andnud positiivseid tulemusi ka sotsiaalsele seotusele kooliga (koolikohustuse parem täitmine ja arvestatav kontaktundide arv programmis) kahtlemata oluline.

Teise uurimisküsimusena püstitati: *Mil määral esineb osalejatel programmi järgselt muutusi võrreldes programmile eelnenud olukorraga seoses prosotsiaalsete hoiakutega?*

Uurimuse raames saadud tulemused näitasid, et võrreldes programmile eelnenud olukorraga hooaja lõpufaasis osalejate prosotsiaalne hoiak tugevnes. Huvitav on asjaolu, et juba programmis osalejate hooaja eelne prosotsiaalse hoiaku tase kaldus olema kõrgem kui Eesti läbiviidud ISRD-3 uuringus osalenud noortel: hooaja lõpus oli vastav skoor SPIN-programmis osalevate noorte puhul 93,7, ISRD-3 uuringus osalenute seas 79,4 (Markina & Žarkovski, 2014). Prosotsiaalsete hoiakute skoori kõrge tase võib olla tingitud asjaolust, et SPIN-programmis osalemine on vabatahtlik ja tugineb osaleja seesmisele motivatsioonile, mistõttu on ka osalejate hoiakud normide ja reeglite järgimisse üldiselt kõrgemad. Samas tuleb arvestada, et ISRD-3 uuringu sihtrühm erineb käesoleva magistritöö valimist. Kui ISRD-3 uuringu sihtrühmaks olid 12.–16-aastased noorukid (Markina & Žarkovski, 2014), siis SPIN-programmis osalejad on vanuses 10–16 (Fomotškin & Liimets, 2015).

Hirschi (1969) sõnul on oluliseks komponendiks sotsiaalse seotuse suurendamisel ja delinkventse käitumise vähendamisel usk ühiskonnas kokkulepitud normidesse ja väärtustesse. SPIN-programmi elluviimisel on erilise tähelepanu all ühiste grupi käitumisreeglite kokkuleppimine ja nende järgimine, samuti prosotsiaalsete hoiakute tugevdamine programmi sotsiaalsete toimetulekuoskuste sessioonide elluviimisel. Saadud tulemus kinnitab Brunelle jt (2007) uurimust, mille kohaselt *The First Tee* rahvusliku golfiakadeemia raames elluviidava sotsiaalsete toimetulekuoskuste programmi SUPER tulemused näitasid, et programmil oli märkimisväärne positiivne mõju osalejate prosotsiaalsetele väärtustele.

Prosotsiaalse hoiakuga alaealised panevad harvemini toime õigusrikkumisi (Markina & Žarkovski, 2014), mistõttu võib eeldada, et SPIN-programmi osalejate kõrge prosotsiaalse hoiak on tugev kaitsetegur õigusvastase käitumise vastu. Negatiivne hoiak omakorda on individuaalne riskitegur hälbivale käitumisele (Howell, 2009). Vastavalt SPIN-programmi mõjumudelile (vt lisa 1) on programmi üks püüdlusi tugevdada neid kaitsetegureid, mis

rõhutavad positiivsete sotsiaalsete normide, prosotsiaalse käitumise ja haridusliku edukuse tähtsust (Fomotškin & Liimets, 2015). Uurimuse tulemused lubavad järeldada, et programmil on mõju osalejate prosotsiaalse hoiaku tugevnemisele.

Kolmandaks uurimisküsimuseks püstitati: *Mil määral esineb osalejatel programmi järgselt muutusi võrreldes programmile eelnenud olukorraga seoses enesekontrolliga (impulsiivsus, riskivalmidus, enesekesksus)?*

Uurimuse tulemusena selgus, et võrreldes programmile eelnenud olukorraga muutus hooaja lõpufaasis SPIN-programmi osalejate impulsiivsus ja riskivalmidus madalamaks ning enesekontrolli tase kõrgemaks. Madalamaks muutus ka enesekesksuse skoor, ent selle komponendi puhul ei ilmnenud statistiliselt olulist erinevust. Impulsiivsuse ja riskivalmiduse skooride langus oli märkimisväärne, muutudes madalamaks vastavalt 8,3 punkti ja 8,1 punkti. Tervikuna muutus osalejate seas enesekontrolli üldskoor 7,3 punkti kõrgemaks. Kui arvestada, et mida kõrgem on impulsiivsuse, riskivalmiduse ja enesekesksuse skoor, seda madalam on vastaja enesekontroll, võib öelda, et SPIN-programmis osalejate enesekontrolli tase on paranenud.

Saadud tulemuste keskmised üldskoorid erinesid laste hälbiva käitumise rahvusvahelise uuringu Eesti tulemustest (Markina & Žarkovski, 2014). SPIN-programmis osalenute enesekontrolli üldskoor on Eesti 12–16-aastaste noorukite üldskoorist pisut madalam. Suurim erinevus on seotud impulsiivsuse skooriga, kus programmis osalejate tase on Eesti keskmisega võrreldes mõnevõrra kõrgem. Teistes näitajates (riskivalmidus, enesekesksus ja enesekontroll) on tulemused teise hooaja lõpufaasis üsna sarnasel tasemel Eesti noorte keskmisega (Markina & Žarkovski, 2014). Uurimuse tulemused näitasid, et võrreldes SPIN-programmide eelnenud ajaga õnnestus ühe hooajaga saavutada langus impulsiivsuse ja riskivalmiduse näitajates ning tõsta programmis osalejate enesekontrolli üldskoori. Vaadates teisel hooajal gruppides käsitletud teemasid, on mitmed neist otseselt seotud osalejate enesekontrolli arendamisega. Näiteks grupi reeglite sõnastamine, grupi väärtused, emotsioonide juhtimine, enesekindlus, konfliktide ennetamine ja lahendamine, meeskonnatöö, stress ja sellega toimetulek. Jalgpall spordialana võimaldab enesekontrolli teemaga läbivalt tegeleda, sest treeningu ja mängu käigus tekib üsna tihti erinevaid situatsioone, kus enesekontrolli kolme komponendi (impulsiivsus, riskivalmidus ja enesekesksus) tugevused ja ka arendamisvajadused osalejate seas välja tulevad. See omakorda võimaldab treeneril ja tugispetsialistist abitreeneril nii grupis tervikuna kui individuaalselt osalejate arenguvajadustega operatiivselt tegeleda.

ISRD-3 uuringu tulemustest (Markina & Žarkovski, 2014) selgus, et ka Eestis panevad kõrgema enesekontrolliga noorukid harvemini toime õigusrikkumisi. See võib toetada Gottfredsoni ja Hirschi (1990) enesekontrolli teooriat, mille kohaselt on olulisemaks riskikäitumist määravaks karakteristikuks indiviidi madal enesekontroll. Sama teooria kohaselt on madalama enesekontrolliga lastel koolis halvemad õpitulemused, samas kõrgem enesekontroll seondub parema õppeedukusega. Uurimuse tulemused näitasid, et SPIN-programmi osalejate enesekontrolli tase paranes ja kooli kontaktisikute hinnangul paranes ka osalejate õppeedukus. Tuginedes Gottfredsoni ja Hirschi (1990) enesekontrolli teooriale ning Markina ja Žarkovski (2014) uuringule võib eeldada, et SPIN-programmis osalenute paranenud õppeedukus tuleneb paranenud enesekontrollist.

Nii Howell (2009) kui Farrington ja Coid (2003) on rõhutanud lapseas delinkventse käitumise tõenäosuse suurendajana mitmeid individuaalseid riskitegureid (sh impulsiivsus, agressiivsus, kõrge riskivalmidus). Sellest lähtuvalt on positiivsete muutuste ilmumine SPIN-programmi osalejate seas impulsiivsuse ja riskivalmiduse skooride vähenemisel ja enesekontrolli üldskoori tugevnemisel oluline kinnitus nende komponentidega tehtava töö tulemuslikkusele. Ühtlasi annavad tulemused võimaluse eeldada, et seetõttu võib väheneda ka osalejate delinkventse käitumise tõenäosus.

Neljandaks uurimisküsimuseks oli: *Mil määral esineb osalejatel programmi järgselt muutusi võrreldes programmile eelnenud olukorraga seoses enesehinnanguga?*

Uurimuse tulemusena selgus, et võrreldes programmile eelnenud olukorraga osalejate üldise enesehinnangu tasemes statistiliselt olulist erinevust ei ilmnunud. Kuna programmi sotsiaalsete toimetulekuoskuste ja jalgpallisessioonide raames seati teise hooaja läbivaks teemaks osalejate enesehinnangu tõstmine, on tulemus mõnevõrra üllatav. Tulemust võib selgitada asjaolu, et programmi väliste faktorite (kool, eakaaslased, perekond, kogukond) mõju enesehinnangule oli siiski tugevam ja programmi rakendajate poolt tehtavad pingutused positiivsete muutuste saavutamiseks võtavad seepärast rohkem aega. Saadud tulemus näitab, et osalejate enesehinnangu tugevdamisega tuleb programmi sotsiaalsete toimetulekuoskuste sessioonides rohkem tegeleda. Baumeister, Campbell, Krueger & Vohs (2003) toovad välja, et madal enesehinnang võib aidata kaasa delinkventse käitumise soodustamisele. Ehkki on ka uurimusi, mis lükkavad selle ümber või rõhutavad, et madala enesehinnangu mõju delinkventse käitumise ilmnemisele pole suur kui teised muutujad on kontrollitud. Positiivsed muutused SPIN-programmi osalejate enesekontrolli tugevnemises ja prosotsiaalsete hoiakute kõrge tase võivad olla antud kontekstis kontrollivad muutujad, mis aitavad pehmedada mõju

osalejate delinkventsele käitumisele (Baumeister et al., 2003). Enesehinnangu puhul võiks edaspidi uurida valdkonnaspetsiifilisi enesehinnanguid (sotsiaalne enesehinnang, füüsiline enesehinnang, akadeemiline enesehinnang).

Viienda uurimisküsimusena püstitati: *Mil määral esineb osalejatel programmi järgselt muutusi võrreldes programmile eelnenud olukorraga seoses enesetõhususega?*

Uurimuse tulemusena selgus, et võrreldes programmile eelnenud olukorraga on osalejate enesetõhususe skoor pisut paranenud, ent statistiliselt olulist erinevust ei ilmnunud. Tulemus näitab samas, et osalejate enesetõhususe tugevdamisega tuleb programmi sotsiaalsete toimetulekuoskuste sessioonides rohkem tegeleda.

Kuuenda uurimisküsimusena püstitati: *Kas ja millised on seosed osalejate koolikäitumise kolme aspekti (koolikohustuse täitmine, käitumine, õppeedukus) ja programmis osaluse aktiivsuse vahel?*

Uurimuse tulemusena selgus, et statistiliselt oluline positiivne korrelatsiooni seos ilmnes programmis osalemise aktiivsuse ja käitumise vahel. Aktiivsemalt programmis osalenud lastel on paremad käitumise hinded koolis. Korrelatsioonianalüüsist lähtudes ei ole võimalik seose suunda hinnata. Ühelt poolt võib oletada, et parema käitumisega (distsipliiniga) noored osalevad ka programmi sessioonides regulaarselt. Samas, ei saa välistada ka seda, et programmi sessioonides osalemise aktiivsus ning seal õpitud distsipliin kandub üle ka käitumisele koolis. Programmi rakendajate seisukohast on oluline arvesse võtta, et halvema koolidistsipliiniga lapsed vajavad rohkem tähelepanu ja toetust, et muuta nende trennides osalemist harjumuseks positiivseks. Saadud tulemus on mõneti ka ootuspärane, sest programmi elluviimise käigus pööratakse palju tähelepanu grupi reeglite järgimisele ja distsipliini tagamisele ehk laiemalt võttes käitumisele grupi tegevuste raames. Suurem osalusaktiivsus programmis tagab ka osaleja järjepidevama kokkupuute grupi reeglitega ja kinnistab neid. Tulemust kinnitab ka koolide sotsiaalpedagoogidelt programmi elluviijateni kõige sagedamini jõudev tagasiside, mille järgi märkavad nemad eelkõige programmi positiivset mõju noorte käitumise paranemisele koolis. SPIN-programmi treenerid ja abitreenerid näevad samuti enim seda, et noored oskavad paremini üksteisega arvestada, oskavad paremini suhelda ja teha meeskonnatööd, suudavad rohkem kontrollida emotsioone ja ennetada konflikte.

Korrelatsioonianalüüsi tulemusena selgus seos koolikäitumise ja õppeedukuse vahel. Programmi osalejad, kellel on koolis paremad hinded, on ka käitumise hinne kõrgem. Ehkki otseselt ei ole õppeedukuse parandamine SPIN-programmi eesmärk, annab sellise seose

olemasolu lootust, et kui sekkumise tulemusena paraneb koolikäitumine, saab loota ka õppeedukuse paranemisele. Korrelatsioonianalüüs näitas samuti, et osalejate seas, kelle koolikohustuste täitmine sotsiaalpedagoogide hinnangul on paranenud on rohkem neid, kelle käitumine on parem. Ehkki seose suunda ei saa korrelatsiooni puhul kindlaks teha, annab see võimaluse eeldada, et programmis osalemisega seoses paranenud koolikohustuste täitmine väljendub ka paranenud distsipliinis. Kooli kontaktisikute poolt antud hinnangutest selgus aga, et võrreldes olukorda enne programmis osalemist olukorraga programmi järgselt, paranes enim just osalejate koolikohustuse täitmine. Samas võib oletada, et parema distsipliiniga osalejad on saanud programmist tuge, mis aitas neil ka paremini koolikohustusi täita.

SPIN-programmi üks eesmärke on toetada osalejate koolikohustuse täitmise paranemist ja ilmnenu negatiivne seos koolikohustuse täitmise ja koolikäitumise vahel näitab kuivõrd oluline on toetada programmi elluviimise käigus osalejate sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamist, mis aitavad laiemalt toetada koolikohustuse täitmise paranemist. Samas ei ilmnenu uurimuse tulemustest statistiliselt olulist muutust osalejate koolikäitumises. Üks tõlgendusi sellele võib olla, et kooli kontaktisikute puhul kasutatud skaala, kus hinnang koolikäitumise muutusele tuli anda vahemikus 1–4, on hinnangu andmiseks liiga kitsas. Kui nt hooaja eel oli osaleja käitumishinne „rahuldav“, siis hooaja lõpuks on jõudmine tasemel „hea“ üsna suur hüpe, mis ühe kooliaasta jooksul ei pruugi reaalne olla. Ehkki osaleja käitumises võib olla toimunud positiivseid muutusi, ei peeta neid veel piisavaks, et anda eelmise kooliaastaga võrrelduna positiivsem hinnang.

Uurimuse tulemused annavad programmi rakendajatele olulist infot programmi teise hooaja mõju ning võimalike kitsaskohtade kohta. See omakorda võimaldab muuta ja täiendada neid programmi elemente, mille mõju on erinevate osapoolte hinnangul olnud osalejate arengule madal või ei ilmnenu üldse. Teisalt annab programmi teise hooaja mõju uurimine olulist infot programmi rahastajatele ja koostööpartneritele (sh avalikust sektorist), et muuhulgas hinnata edaspidi sarnaste spordil põhinevate sekkumiste toetamise ja läbiviimise vajalikkust alaealiste delinkventse käitumise ennetamise ühe meetmena. Töö autoril on kavas tutvustada uurimuse tulemusi programmi rakendajate, koostööpartnerite ja rahastajate seas ning arutleda, milliseid muudatusi on vajalik sisse viia programmi mudelis tervikuna ja sotsiaalsete toimetulekuoskuste sessioonide sisus kitsamalt.

Positiivsed muutused osalejate seas võrreldes programmile eelnenud olukorraga nii vähenenud impulsiivsuse, riskivalmiduse näitajates kui üldise enesekontrolli skoori paranemine näitavad, et nende oskuste arendamisele suunatud programmi tegevused on

tulemuslikud. Samuti võib eeldada, et nii osalejate paranenud koolikohustuse täitmine kui õppeedukus on seotud vastavate positiivsete muutustega. Samas ilmnes uurimusest mõningaid tulemusi, millele edasisel programmi rakendamisel rohkem tähelepanu pöörata. Näiteks ei ole vaatamata programmi rakendajate pingutusele paranenud programmile eelneva ajaga võrreldes osalejate enesehinnang ega enesetõhusus. See annab olulise signaali, et vastavate teemakäsitluste sisu ja elluviimise efektiivsust peab lähemalt analüüsima ning tegema vajalikud korrektiivid programmi edasisel rakendamisel.

Töö kitsaskohana võib välja tuua selle, et uurimuse läbiviimisel kasutati programmis osalejate seas toimunud muutuste hindamiseks enesekohaseid ankeete. Sellise uurimisinstrumendi puhul võib vastaja ala- või ülehinnata enda suhtumist või käitumist kui erinevate faktorite tulemust. Seepärast on edaspidi oluline uurida osalejate seas toimunud muutusi teiste subjektidepoolsete hinnangutega. Mõningaseks kitsaskohaks on ka uurimuses osalenute üsna väike valim ja kontrollrühma puudumine eel- ja järeluuringu faasis.

SPIN-programmi pikaajalise mõju uurimiseks on oluline sarnase metoodikaga mõju hindamise läbiviimise jätkamine, et võrrelda tulemusi erinevatel hooaegadel. Kindlasti tuleks kasuks, kui viiakse lisaks läbi ka kvalitatiivseid uurimusi, et hinnata näiteks täpsemalt osalejate endi hinnanguid programmi erinevate sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamisele või treenerite, vanemate, kooli sotsiaalpedagoogide, politsei kontaktisikute hinnanguid programmi eesmärkide saavutamisele. Lähemalt tasub uurida ka seda, kuivõrd mõjutavad tulemusi teised riski- ja kaitsetegurid, näiteks kooli, perekonna, eakaaslaste ja kogukonnaga seonduvad. Samuti on kasulik suurema valimi saavutamine eel- ja järeluuringus ning kontrollrühma olemasolu.

Kokkuvõte

Magistritöö on esimene uurimus, mis käsitleb SPIN-programmi mõju. Magistritöö eesmärk oli selgitada välja SPIN-programmi teise hooaja mõju programmis osalenute prosotsiaalsetele hoiakutele, enesekontrollile, enesehinnangule ja enesetõhususele osalejate endi hinnangul ja osalejate käitumisele (koolikohustuse täitmine, käitumine, õppeedukus) koolide kontaktisikute hinnangul.

Autor viis läbi kvantitatiivse uurimuse, täpsemalt hindamisuuringu. Uurimuse raames hinnati eel- ja vahetu järeluuringuga SPIN-programmi osalejate seas toimunud muutusi osalejate endi ja kooli kontaktisikute hinnangute põhjal. Valimisse kuulusid SPIN-programmi teise hooaja 10-16-aastased 74 osalejat kahest programmi toimumispiirkonnast Tallinnas, kes

osalesid programmis nii eel- kui järeluuringu ajal. Lisaks osalejatele andsid hinnangu 16 kooli kontaktisikut (sotsiaalpedagoogid), kelle koolidest osales SPIN-programmis osalejaid. Andmete kogumiseks kasutati viit uurimisinstrumenti. Keskmiste võrdlemiseks kasutati paarisvalimi *t*-testi ja seoste analüüsimiseks Pearsoni lineaarkorrelatsiooni.

Uurimuse tulemustest selgus, et kooli kontaktisikute hinnangul paranes osalejate koolikohustuse täitmine ja õppeedukus. Osalejate koolikäitumises statistiliselt olulist erinevust ei ilmnenud. Saadud tulemused lubavad eeldada, et programmis osalemine ja sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamiseks tehtav töö programmis aitab kaasa koolikohustuse täitmise ja õppeedukuse parandamisele.

Osalejate endi hinnangutele tuginedes tugevnes programmi järgselt osalejate prosotsiaalne väärtushoiaku skoor, impulsiivsuse ja riskivalmiduse skoor muutus madalamaks ning enesekontrolli üldskoor tugevnes. Positiivsete muutuste ilmnemine SPIN-programmi osalejate seas impulsiivsuse ja riskivalmiduse skooride vähenemisel ning tervikuna enesekontrolli üldskoori tugevnemisel on oluline kinnitus nende komponentidega tehtava töö tulemuslikkusele. Ühtlasi annavad tulemused võimaluse eeldada, et seetõttu väheneb ka osalejate delinkventse käitumise tõenäosus. Osalejate üldise enesehinnangu ega enesetõhususe skooris statistiliselt olulist erinevust ei ilmnenud.

Oluline positiivne seos ilmnes programmis osaluse aktiivsuse ja koolikäitumise vahel. Samuti ilmnes tugev positiivne seos koolikäitumise ja õppeedukuse vahel. Oluline negatiivne seos ilmnes koolikohustuse täitmise ja koolikäitumise vahel. Statistiliselt olulist seost ei ilmnenud programmis osaluse aktiivsuse ja koolikohustuse täitmise ega programmis osaluse aktiivsuse ja õppeedukuse vahel.

Autor loodab, et uurimuse tulemused annavad programmi rakendajatele vajaliku sisendi programmi tõhususe kohta. Ühtlasi võimaldab see teadlikumalt tegeleda programmi rakendamise sisuelementide arendamisega programmis.

Summary

The impact of the SPIN-program's second season on the basis of the evaluations of participants and school contact persons

This master's thesis is the first research that evaluates the efficiency of the SPIN-program. The purpose of this master's thesis was to ascertain the impact of the SPIN-program's second season on the participants' prosocial attitudes, self-control, self-esteem and self-efficacy

based on the participants' assessments as well as on the participants' behaviour (compulsory school attendance, behaviour, academic achievement) on the basis of evaluations provided by school contact persons.

The author performed a quantitative research, more specifically a single-group pre-post design was used. During the research, the author evaluated the changes in the SPIN-program participants according to their own and the school contact persons' assessments with a pre-study and immediate follow-up study. The sample included 74 of the 10 to 16-year-old participants of the SPIN-program's second season from two of the program areas in Tallinn who took part in the program both during the pre- and follow-up study. In addition, evaluations were provided by 16 contact persons (social pedagogues) who worked in schools that the SPIN-program participants attended. Five research instruments were used for collecting data. Descriptive statistics were used to describe and illustrate the data of the sample. Averages were compared with the help of paired sample *t*-test, correlations were analysed with Pearson's correlation.

The research results showed that the school contact persons reported an improvement in the participants' school attendance as well as their academic achievements. There were no statistically relevant differences in the participants' behaviour. The results allow us to presume that participation in the program and the work done to develop social coping skills in the program are successful and their positive impact to school attendance and academic achievements also reaches the educational system, manifesting in improved school attendance and better academic results.

On the basis of the participants' evaluations, it can be said that the participants' prosocial attitude score strengthened after the program, while the score of impulsivity and the willingness to take risks lowered and the general score of self-control improved. The occurrence of positive changes among the SPIN-program's participants that manifested in a decrease in the score of the willingness to take risks and an improvement in the general score of self-control as a whole is a significant affirmation about the efficiency of the work done with the program components. Moreover, the results allow us to presume that the probability of the participants' delinquent behaviour will decrease owing to the aforementioned factors. There were no statistically relevant changes in the participants' self-esteem and general self-efficacy scores.

A relevant connection between active participation in the program and behaviour was revealed, also between school behaviour and academic achievements. Significant negative

correlation was found between school attendance and school behaviour. There were no statistically significant correlations between subjects' active participation in the program and their school attendance or active participation in the program and academic achievements.

The author hopes that the research results provide a necessary input to the organisers about the program's impact. Additionally, the results allow working more consciously with developing those elements of the program that did not have an impact on the social coping skills and behaviour of the participants based on the example of the program's second season.

Tänu sõnad

Suurim tänu minu juhendajale Anna Markinale ja kaasjuhendaja Kristi Kõivule, kes mõlemad andsid töö valmimisse hindamatu panuse toetava suhtumise, oskusliku suunamise ja edasiviivate kommentaaridega.

Olen südamest tänulik enda kolleegidele Andrei Liimetsale ja Snezana Stoljarovale, samuti kõigile SPIN-programmi teise hooaja abitreeneritele ja koolide kontaktisikutele abi eest uurimuse läbiviimise toetamisel. Tänan programmi rahastajat Euroopa Sotsiaalfondi ja Siseministeeriumi. Samuti kõiki teisi koostööpartnereid, kes programmi elluviimisse panustavad.

Tänan Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi kasvatusteaduste dotsenti Merle Taimalu, kelle erakordne oskus innustada lõpuni pingutama oli mulle rasketel hetkedel ülimalt oluline. Minu sügav tänu kuulub ka Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi kutseõpetaja programmijuhile Piret Luigele, kelle asjalikud tähelepanekud aitasid töö konkreetsemaks ja sisukamaks muuta.

Minu viimane ja kõige olulisem tänu kuulub armsale abikaasale, kes minusse kogu aeg uskus, enda isikliku eeskujuga kõige enam inspireeris ja tööd lõpuni tegema motiveeris.

Pühendan töö SPIN-programmi treeneritele ja abitreeneritele, kelle sisukas panus ja isiklik positiivne eeskuju loovad programmi noortele arengut toetava keskkonna. Teie töö aitab programmi noortel saada aktiivseteks, avatuteks ja hoolivateks kogukonna liikmeteks.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

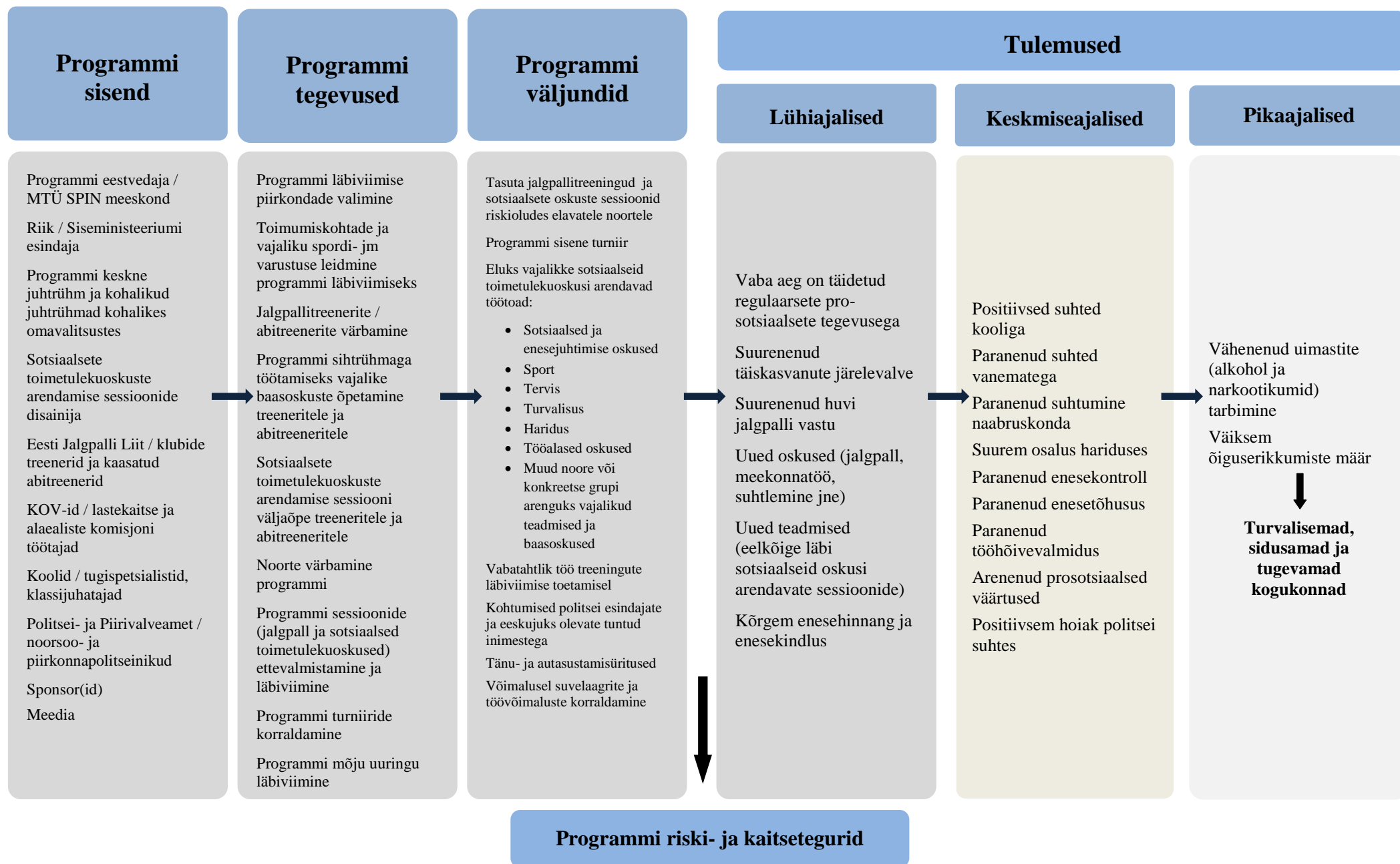
- A toolkit for deliverers (2008). Kickz. Publitseerimata juhendmaterjal.
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4, 1–44.
- Begg, D. J., Langley, J. D., Moffitt, T., & Marshall, S. W. (1996). Sport and delinquency: an examination of the deterrence hypothesis in a longitudinal study. *British Journal of Sports Medicine*, 30, 335–341.
- Brunelle, J., Danish, S. J., & Forneris, T. (2007). The impact of a sport-based life skill program on adolescent prosocial values. *Applied Developmental Science*, 11(1), 43–55.
- Catalano, R. F. & Hawkins, J. D. (1996). The social development model: A theory of antisocial Behavior. In Hawkins, J. D. *Delinquency and crime: current theories* (pp. 149–197). New York: Cambridge University Press.
- Chamberlain, J. M. (2013). Sports-based intervention and the problem of youth offending: a diverse enough tool for a diverse society? *Sport in Society*, 16(10), 1279–1292.
- Coalter, F. (2001). *Realising the Potential of Cultural Services: The Case for Sport*. London: Local Government Association.
- Coalter, F., & Taylor, J. (2009). *Sport and conflict: a report on monitoring and evaluation*. Department of Sports Studies. University of Stirling. Kõlastatud aadressil <http://positivefuturesnorthliverpool.co.uk.173-248-172-179.serv14.temphostspace.com/media/1253/interim-evaluation-fred-.pdf>
- Collins, M., & Kay, T. (2014). *Sport and social exclusion* (2nd ed.). London: Routledge.
- Connor, D. F. (2002). *Aggression and antisocial behaviour in children and adolescents: Research and treatment*. New York: The Guilford Press.
- Cryer, J. (2005). Ruff guide to sport and youth crime. Sports Development. Kõlastatud aadressil <http://www.sportdevelopment.org.uk/index.php/component/content/article/53rgcrime>
- Development Services Group, Inc. (2015). *Protective factors for delinquency. Literature review*. Washington, D.C.: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. Kõlastatud aadressil <http://www.ojjdp.gov/mpg/litreviews/Protective%20Factors.pdf>
- Dunning, E., & Waddington, I. (2003). Sport as a drug and drugs in sport: some exploratory comments. *International Review for the Sociology of Sport*, 38(3), 351–368.
- Edoald, T. (2005). Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja

- programmidest maailmas. Justiitsministeerium: Kriminaalpoliitika uuringud.
- Farrington, D. P. (2000). Explaining and preventing crime: The globalization of knowledge. *The American Society of Criminology*, 38, 1–24.
- Farrington, D. P., & Coid, J. W. (2003). *Early prevention of adult antisocial behaviour*. Cambridge University Press.
- Fomotskin, K., & Liimets, A. (2015). *SPIN-programm – juhend läbiviijatele*. Tallinn.
- Gottfredson, M. R., & Hirschi, T. (1990). A general theory of crime. Stanford: *Stanford University Press*.
- Gottfredson, D. C., McNeil, R. J., & Gottfredson, G. D. (1991). Social area influences on delinquency: A multilevel analysis. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 28, 197–226.
- Gould, D., & Carson, S. (2008). Life skills development through sport: current status and future directions. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 1(1), 58–78.
- Grasmick, H. G., Charles, R. T., Robert J. B., & Bruce J. A. (1993). Testing the core empirical implications of Gottfredson and Hirschi's General Theory of Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 30, 5–29.
- Haudenhuyse, R., Theeboom, M., & Nols, Z. (2012). Sports-based interventions for socially vulnerable youth: Towards well-defined interventions with easy-to-follow outcomes? *International Review for the Sociology of Sport*, 48, 471–484.
- Hawkins, J. D., Herrenkohl, T., Farrington, D. P., Brewer, D., Catalano, R. F. & Harachi, T. W. (1998). Serious and violent juvenile offenders: risk factors and successful interventions. In Loeber, R. & Farrington, D. P. (Eds.). *A review of predictors of youth violence* (pp 106–146). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency* (9th ed.). New Brunswick (USA), London (UK): Transaction Publishers.
- Howell, C., J. (2009). *Preventing and reducing juvenile delinquency. A Comprehensive Framework*. London: Sage Publications.
- Kelly, L. (2012). Sports-based interventions and the local governance of youth crime and antisocial behavior. *Journal of Sport and Social Issues*, 37(3), 261–283.
- Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 (2010). Justiitsministeerium. Külastatud aadressil <http://www.just.ee/et/kriminaalpoliitika-arengusuunad>
- Kuritegevus Eestis 2015 (2016). Justiitsministeerium. Külastatud aadressil http://lft.ee/admin/upload/files/kuritegevus_eestis_2015.pdf

- Loeber, R., Farrington, D. P., Stouthamer-Loeber, M., & Van Kammen, W. B. (1998). *Antisocial Behavior and Mental Health Problems: Explanatory Factors in Childhood and Adolescence*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Lubans, D. R., Plotnikoff, R. C., & Lubans, N. J. (2012). A systematic review of the impact of physical activity programmes on social emotional well-being in at-risk youth. *Child and Adolescent Mental Health*, 17(1), 2–13.
- Maguin, E., & Loeber, R. (1996). Academic performance and delinquency. *Crime and Justice*, 20, 145–264.
- Markina, A., & Žarkovski, B. (2014). *Laste hälbiv käitumine Eestis*. Külastatud aadressil http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/laste_kaitumise_uuring_2014.pdf
- Rimm, H., & Jerusalem, M. (1999). Adaption and validation of an Estonian version of the general self-efficacy scale (ESES). *Anxiety, Stress & Coping: An International Journal*, 12(3), 329–345.
- Progress report (2009). Kickz. Publitseerimata mõjuraport.
- Pullmann, H., & Allik, J. (2000). The Rosenberg self-esteem scale: its dimensionality, stability and personality correlates in Estonian. *Personality and Individual Differences*, 28(4), 701–715.
- Quinsey, V. L., Skilling, T. A., Lalumière, M. L., & Craig, W. M. (2004). *Juvenile delinquency: understanding the origins of individual differences*. Washington DC: American Psychological Association.
- Saar, J. (2003). *Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid (Eesti 1985-1999 longituuduurimuse andmetel)*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Schwarzer, R., Jerusalem, M., & Romek, V. (1996). Russian version of the General Self-Efficacy Scale. *Foreign Psychology (Moscow)*, 7, 71–77.
- Schwarzer, R., Mueller, J., & Greenglass, E. (1999). Assessment of perceived general self-efficacy on the internet: data collection in cyberspace. *Anxiety, Stress and coping*, 12, 145–161.
- Scott, M., Harris, B., Gregg, K., & Czech, D. (2016). The effectiveness of teaching life skills through sport-based interventions for at risk youth. Külastatud aadressil <http://digitalcommons.georgiasouthern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2486&context=tet>

- Siseturvalisuse arengukava 2015–2020 (2015). Siseministeerium. Külastatud aadressil <https://www.siseministeerium.ee/et/stak>
- Smith, A., & Waddington, I. (2004). Using 'sport in the community schemes' to tackle crime and drug use among young people: some policy issues and problems, *European Physical Education Review*, 10, 279–298.
- Spaaij, P. (2012). Building social and cultural capital among young people in disadvantaged communities: lessons from a Brazilian sport-based intervention programme. *Sport, Education and Society*, 17(1), 77–95.
- Theeboom, M., Haudenhuyse, R., & Knop, D. P. (2010). Community sports development for socially deprived groups: a wider role for the commercial sports sector? A look at the Flemish situation, *Sport in Society*, 13(9), 1392–1410.
- Tooding, L. M. (2007). *Andmete analüüs ja tõlgendamise sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Vissek, A. J., & Maxwell, J., P. (2010). Sport as a cure for adolescent aggressive, antisocial, and delinquent behaviors. Neil, A. R., & Colin, R. M. (Eds.). *Youth violence and juvenile justice: causes, intervention, and treatment programs* (pp. 93–115). Nova Science Publishers, Inc.

Lisa 1. SPIN-programmi mudel

**Riski- ja kaitsetegurid,
millele tegevused on suunatud**

Riskitegurid

I. Individuaalsed:

Hüperaktiivsus ja impulsiivsus
Võõrandumine ja sotsiaalse
pühendumise puudumine
Madal enesehinnang
Sõprussidemed eakaaslastega, kes on
seotud kuritegevuse ja narkootikumide
tarvitamisega

II. Kooliga seotud

Madal õpiedukus
Vähene pühendumus (sh põhjuseta
puudumine)
Negatiivsed suhted kooliga

III. Kogukondlikud

Elamine ebasoodsas piirkonnas,
sõltuvusainete kättesaadavus
Organiseerimatus ja hooletusse jätmine
kogukonnas
Pidev elanike vahetumine ja vähene
seotus
Struktureerimata ja ilma järelevalveta
vaba aja veetmine

Kaitsetegurid

I. Individuaalsed

Positiivne sotsiaalne orientatsioon
Kõrge IQ
Kõrge enesekontroll

II. Sotsiaalsed

Sotsiaalne seotus täiskasvanutega
Tunnustus positiivse koolivälise
tegevuse eest
Seotus sotsiaalsete institutsioonidega
nagu eakaaslaste rühmad, koolid ja
kogukonnad, mis rõhutavad positiivsete
sotsiaalsete normide, prosotsiaalse
käitumise ja haridusliku edukuse
tähtsust

III. Kogukondlikud

Tõhus, toimiv kogukond

IV. Ülesandele orienteeritus

Jalgpalli kui kunsti meisterlikkuse
tõstmine

Lisa 2. Ankeet koolis käitumise kohta

Kooli kontaktisiku (sotsiaalpedagoog, koolipsühholoog, HEV-koordinaator) hinnang SPIN-programmis osaleja õppe edukusele, käitumisele ja koolikohustuse täitmisele (lähtuvalt e-koolis olevatele andmetest).

Hea kooli kontaktisik!

Palume teil täita SPIN-programmi mõju hindamiseks vajalikud andmeväljad teie koolist programmis osalevate õpilaste kohta. Läbiviidava uurimusega kontrollime, kuivõrd on muutunud lapse käitumise karakteristikud, mida soovime SPIN-programmiga mõjutada: individuaalsete, kooli ja eakaaslastega seotud riskitegurite vähenemine ja kaitsetegurite tugevnemine.

Peale andmete täitmist sisestatakse info meie andmebaasi. Andmebaasi kogutavaid andmeid analüüsitakse üksnes uurimuse läbiviija poolt kõiki teaduseetika nõudeid järgides. Uurimuse tulemused avalikustatakse ainult üldistatud kujul. Ühegi õpilase andmeid isikustatud kujul ei kasutata.

Täna teid koostöö eest!

1. Kuidas hindate osaleja X õppeedukust võrreldes tema klassikaaslastega? (Palun valige üks vastusevariant).

☐	Väga hästi, on tõenäoliselt üks klassi parimaid õpilasi
☐	Klassi keskmisest oluliselt parem
☐	Klassi keskmisest veidi parem
☐	Keskmine
☐	Veidi alla klassi keskmise
☐	Oluliselt alla klassi keskmise
☐	Kehvasti, on klassis üks kehvemaid õpilasi

2. Milline oli osaleja X käitumine eelmisel õppeaastal (andmed e-koolist, eelmise aasta koondhinne)? (Palun valige üks vastusevariant).

☐	Väga hea/eeskujulik
☐	Hea
☐	Rahuldav
☐	Mitterahuldav

3. Kas võrreldes eelmise õppeaastaga on osaleja X koolikohustuse täitmine (andmed e-koolist)? (Palun valige üks vastusevariant).

☐	Paranenud
☐	Jäänud samaks
☐	Muutunud halvemaks

Lisa 3. Prosotsiaalsete väärtushinnangute skaala

Tere!

Käesolev küsimustik koosneb paljudest väidetest, mis kirjeldavad erinevaid tundeid, mõtteid ja käitumisi. Palun loe iga väide tähelepanelikult ning proovi seejärel hinnata, kuivõrd oled sellega nõus.

Selle küsimustiku abil soovime hinnata SPIN-programmi mõju osalejatele. Osalemine uuringus on vabatahtlik - sul on õigus küsimustele vastamisest loobuda või keelduda sulle mitte sobivatele küsimustele vastamisest. Samas on Sinu osavõtt väga oluline – tuginedes SPIN-programmi hindamise tulemustele saame muuta selle veelgi paremaks ja huvitavamaks.

Küsimustiku ei näidata sinu vanematele ega õpetajatele. Peale küsimustiku täitmist sisestatakse sinu vastused projekti andmebaasi. Andmebaasi kogutavaid andmeid analüüsitakse üksnes projekti korraldajate poolt kõiki teaduseetika nõudeid järgides. Uuringu tulemused avalikustatakse ainult üldistatud kujul, sinu vastuseid ei ole sealt võimalik välja lugeda.

Kui sa ei saa küsimusest aru või tahad midagi täpsustada, pöördu palun küsimustiku korraldaja poole. Vastamisel ära mõtle liiga kaua, vaid vasta nii, nagu sulle esimesena kõige õigem tundub.

Täname sind koostöö eest!

Allpool on esitatud mõned väited. Kas sa nõustud nendega? Küsimustele vastates ära liiga kaua mõtle, märgi see vastus, mis tuleb esimesena.

Kui halb on sinu vanusel noorel teha midagi alljärgnevat?

Palun vali ÜKS vastusevariant.

	Väga halb	Halb	Pigem halb	Pole üldse halb
Valetada, mitte kuuletuda või vastu haukuda täiskasvanutele nagu oma vanematele või õpetajatele.	☐	☐	☐	☐
Teadlikult solvata kedagi tema usuliste veendumuste, nahavärvi, päritolu või muu tõttu.	☐	☐	☐	☐
Tahtlikult kahjustada või hävitada kellegi teise vara.	☐	☐	☐	☐
Ebaseaduslikult laadida alla internetist filme või muusikat.	☐	☐	☐	☐
Varastada poest šokolaad või muud pisiasja.	☐	☐	☐	☐
Murda kuhugi sisse eesmärgiga sealt midagi varastada.	☐	☐	☐	☐
Lüüa kedagi selleks, et talle haiget teha.	☐	☐	☐	☐
Kasutada relva või jõudu selleks, et kelleltki raha või mingeid asju kätte saada.	☐	☐	☐	☐

Lisa 4. Enesekontrolli skaala

Kas sa nõustud või ei nõustu järgmiste väidetega?

Palun vali ÜKS vastusevariant.

	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Üldse ei nõustu
Ma hakkan asju tegema kohe, ilma pikemalt mõtlemata.	☐	☐	☐	☐
Ma teen seda, mis mulle parasjagu meeldib, isegi kui see takistab mõne kaugema eesmärgi saavutamist.	☐	☐	☐	☐
See, mis juhtub minuga lähiajal, läheb mulle rohkem korda kui tulevikus toimuv.	☐	☐	☐	☐
Mulle meeldib ennast aeg-ajalt proovile panna, tehes midagi riskantset.	☐	☐	☐	☐
Mõnikord ma teen midagi riskantset lihtsalt lõbu pärast.	☐	☐	☐	☐
Põnevus ja seiklused on minu jaoks olulisemad kui turvalisus.	☐	☐	☐	☐
Ma kaitsen enda huvisid ka siis, kui tean, et see on teistele inimestele kahjulik.	☐	☐	☐	☐
Kui minu tegevus kedagi häirib, on see nende enda, mitte minu mure.	☐	☐	☐	☐
Ma püüan saada oma tahtmist ka siis, kui tean, et see põhjustab teistele probleeme.	☐	☐	☐	☐

Lisa 5. Üldise enesehinnangu skaala

Allpool on esitatud mõned väited. Kas sa nõustud nendega? Küsimustele vastates ära liiga kaua mõtle, märgi see vastus, mis tuleb esimesena.

Palun vali ÜKS vastusevariant.

	Nõustun täielikult	Üldiselt nõus	Raske öelda	Ei ole nõus	Ei ole sugugi nõus
Suhtun endasse hästi	☐	☐	☐	☐	☐
Mu oskused on sama head kui teistel inimestel	☐	☐	☐	☐	☐
On olukordi, kus ma mõtlen, et minus pole midagi head.	☐	☐	☐	☐	☐
Mulle tundub, et mu elul pole mingit mõtet.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen endaga üldiselt rahul.	☐	☐	☐	☐	☐
Minus pole kuigi palju seda, mis mind rõõmustaks.	☐	☐	☐	☐	☐
Arvan, et olen igati lugupeetud inimene, vähemalt võrdsel määral teistega.	☐	☐	☐	☐	☐
Kõike kokku võttes kaldun tundma, et ma olen äpardunud.	☐	☐	☐	☐	☐
Mul on palju häid omadusi.	☐	☐	☐	☐	☐
Tahaksin, et mul oleks rohkem eneseaustust.	☐	☐	☐	☐	☐

Lisa 6. Tajutava enesetõhususe skaala

Allpool on esitatud mõned väited. Kas sa nõustud nendega? Küsimustele vastates ära liiga kaua mõtle, märgi see vastus, mis tuleb esimesena.

Palun vali ÜKS vastusevariant.

	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Üldse ei nõustu
Kui ma väga püüan, suudan alati oma probleemidega hakkama saada.	☐	☐	☐	☐
Hoolimata vastuseisust ja takistustest suudan leida kesktee ja saan, mida tahan.	☐	☐	☐	☐
Mul on kerge järgida oma püüdlusi ja kavandatud eesmärkideni jõuda.	☐	☐	☐	☐
Olen kindel, et suudan ootamatutest olukordadest võitjana väljuda.	☐	☐	☐	☐
Tänu oma leidlikkusele ja osavusele suudan ka ettenägematuid olukordi enese kontrolli all hoida.	☐	☐	☐	☐
Kui ma küllaldaselt pingutan, lahendan enamuse tekkivatest probleemidest.	☐	☐	☐	☐
Raskusi kohates jään enamasti rahulikuks, sest võin kindlalt iseendale loota.	☐	☐	☐	☐
Probleemidega silmitsi seistes olen tavaliselt suuteline leidma mitmeid sobivaid lahendusteid.	☐	☐	☐	☐
Kui olen nurka aetud, suudan tavaliselt läbi mõelda, kuidas edasi tegutseda.	☐	☐	☐	☐
Ükskõik, mis mu teeles ka ei satuks, suudan enamasti ohjad enda käes hoida.	☐	☐	☐	☐

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Keit Fomotškin (sünnikuupäev: 04.10.1981)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose,
„SPIN-programmi teise hooaja mõju osalejate ja kooli kontaktisikute hinnangul“,
mille juhendaja on Anna Markina ja kaasjuhendaja Kristi Kõiv,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse
tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja
lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 11.05.2017